

המיזם למיגור העישון
SMOKE FREE ISRAEL بلا تدخين

עישון בישראל 2022

מאפייני העישון בקרב
בני נוער, צעירים ומבוגרים

שירה כסלו, מיקי כסלו | מאי 2022

המלצה לציטוט:

כסלו ש, כסלו מ, עישון בישראל 2022:
מאפייני העישון בקרב בני נוער, צעירים ומבוגרים.
המיזם הרב-מגזרי למיגור העישון. קיבוץ אילון. מאי 2022.

מאפייני העישון בקרב בני נוער, צעירים ומבוגרים

מטרת המחקר

בחינת התנסות, שימוש ותפיסות של בני נוער, צעירים ומבוגרים, ביחס לעישון ומוצרי עישון שונים, לאור השינויים שהתרחשו בשוק הישראלי בשנה החולפת.

תיאור

סקר אינטרנטי בקרב בני נוער, צעירים ומבוגרים, שבדק את היקפי ההתנסות והעישון בקרב האוכלוסייה היהודית, במגוון מוצרי טבק ועישון, וכן סקר פנים אל פנים בקרב בני נוער וצעירים מהאוכלוסייה הערבית, שבדק את היקפי ההתנסות, העישון והחשיפה לעישון. כמו כן, נבדקה השפעת כניסתו אל השוק של מוצר חדש מסוג סיגריה אלקטרונית חד-פעמית על מאפייני תופעת העישון בארץ.

קהל היעד

בני נוער וצעירים בגילאי 12 עד 24 ובוגרים בגילאי 25 ומעלה, מקרב החברה היהודית בכל הארץ.
בני נוער וצעירים בגילאי 13 עד 24, מקרב החברה הערבית בכל הארץ.

מדגם

- הסקרים כללו 3,123 משיבים, 2,608 משיבים יהודים ו-15 משיבים ערבים, מתוכם:
- 345 בני נוער יהודים ו-302 בני נוער ערבים בגילאי 12 עד 18.
 - 1,416 מעשנים ומעשנים לשעבר יהודים ו-245 מעשנים ומעשנים לשעבר ערבים.

מועד

הסקר בחברה היהודית נערך במחצית הראשונה של אפריל 2022, באמצעות חברת "iPanel". הסקר בחברה הערבית נערך במהלך ינואר 2022, על ידי חברת "נאס לייעוץ ומחקר חברתי וכלכלי", ובאמצעות חברת "גיאוקרטוגרפיה".

שיטות

השיעורים הגולמיים שוקללו על בסיס המשתנים גיל, מין, מידת דתיות וארץ לידה, בהתאם להתפלגות האוכלוסייה הכללית בשנת 2020.

במחקר זה ישולבו נתונים מסקרים קודמים שערך המיזם למיגור העישון, כהשוואה לנתוני סקר מאי 2022, ביניהם:

- סקרים שנערכו בקרב מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה היהודית באפריל 2021, באפריל 2020, באפריל 2019 ובמאי 2018.
- סקר שנערך בספטמבר 2020 בקרב מדגם של בני נוער בני 17-14 מהאוכלוסייה היהודית, וסקר שנערך באוגוסט 2018 בקרב מדגם של בני נוער בגילאי 19-15 מהאוכלוסייה היהודית.

דוח זה מקביל לפרסום נוסף, המוקדש כולו למאפייני תופעת העישון בקרב בני נוער וצעירים מהחברה הערבית, שנערך על ידי חברת "גאס לייעוץ ומחקר חברתי וכלכלי בע"מ" לבקשת המיזם למיגור העישון, ופורסם בחודש מאי 2022. הדוח הנוכחי כולל פרק המציג מספר היבטים בתחום העישון בראייה משווה בין שתי האוכלוסיות, אולם מומלץ לפנות לדוח הייעודי לחברה הערבית בו מפורטים בהרחבה נושאים אלו ואחרים בהקשר הרחב של תופעת העישון בחברה הערבית.

עמוד	הנושאים שיקרו
3	מאפייני העישון באוכלוסייה היהודית בישראל ושינויים בהרגלי העישון בשנה האחרונה
5	שינויים בהרגלי העישון בשנה האחרונה
6	השפעת השינויים בשוק מוצרי העישון
8	מאפייני העישון בקרב בני 22 ומעלה
8	שינויים בהיקף העישון
9	שינויים בתמהיל מוצרי העישון
11	מאפייני התנסות ועישון בקרב בני נוער וצעירים בגילאי 12-24 בישראל והשוואה בין קבוצות אוכלוסייה
11	שיעורי העישון בקרב בני נוער וצעירים
12	מוצר העישון הראשון להתנסות
13	התנסות על פי מוצרי עישון
14	שיעורי עישון בפועל - יומי, שבועי ולעיתים רחוקות
16	תמהיל מוצרי העישון בשימוש בחודש האחרון
18	מגמות במאפייני ההתנסות והעישון בקרב בני נוער וצעירים בחברה היהודית
18	שינויים בתהליך הכניסה לעולם העישון בגילאי 12-24 בחברה היהודית
18	<ul style="list-style-type: none"> מגמות בהתנסות מספר פעמים בודדות
19	<ul style="list-style-type: none"> שיעורי עישון בפועל - יומי, שבועי ולעיתים רחוקות
20	שינויים במאפייני ההתנסות והעישון בקרב בני נוער בגילאי 15-17 באוכלוסייה היהודית
20	<ul style="list-style-type: none"> התנסות על פי מוצרי העישון
22	<ul style="list-style-type: none"> שיעורי עישון בפועל
23	<ul style="list-style-type: none"> עישון יומי, שבועי ולעיתים רחוקות
24	<ul style="list-style-type: none"> תמהיל מוצרי העישון בשימוש בחודש האחרון
25	השפעת הרגולציה על עישון בקרב בני נוער וצעירים
25	איסור פרסום מוצרי עישון
27	איסור מכירה לקטינים
29	סיכום
30	ביבליוגרפיה

שיעור המעשנים באוכלוסייה היהודית בישראל

אחוז המעשנים היומיים בקרב בני 22 ומעלה באוכלוסייה היהודית עומד על 17.9%.

לוח 1: שיעור המעשנים בקרב נוער ובגירים לפי קבוצות גיל, החברה היהודית, שנת 2022

לא מעשנים			מעשנים				קבוצת גיל
לא עישנתי מעולם	התנסיתי מספר פעמים**	עישנתי* בעבר*	לעיתים רחוקות יותר	אחת לשבוע	בכל יום	סה"כ מעשנים	
63.8%	8.9%	2.4%	11.8%	3.2%	9.8%	24.8%	בני 15 עד 17
50.1%	9.0%	2.2%	16.8%	7.0%	14.9%	38.7%	בני 18 עד 19
42.7%	7.9%	2.5%	14.1%	10.0%	22.9%	47.0%	בני 20 עד 21
35.9%	10.2%	3.7%	16.6%	10.4%	23.1%	50.1%	בני 22 עד 24
37.5%	13.5%	4.3%	19.4%	9.5%	15.8%	44.7%	בני 25 עד 29
31.4%	10.2%	4.5%	16.2%	6.3%	31.5%	54.0%	בני 30 עד 34
36.9%	11.5%	10.7%	12.5%	5.5%	23.0%	41.0%	בני 35 עד 49
40.0%	13.8%	14.5%	13.1%	3.1%	15.5%	31.7%	בני 50 עד 64
54.5%	7.3%	21.6%	8.8%	0.2%	7.6%	16.6%	בני 65 ומעלה
41.0%	10.8%	12.3%	13.3%	4.8%	17.9%	36.0%	ממוצע ארצי (גיל 22 ומעלה)

* עישנתי בעבר - עישנתי תקופה מסוימת (לפחות חודשיים) והפסקתי לחלוטין.
** התנסיתי מספר פעמים - התנסות של עד 5 פעמים.

אחוז המעשנים היומיים בקרב בני 22 ומעלה באוכלוסייה היהודית בשנת 2022 (17.9%) דומה לשיעור העישון היומי שנמדד בשנת 2021 (18.1%) ונמוך מהאחוזים שנמדדו בשנים 2019 ו-2018 (21.4%, 24.7% ו-25.4% בהתאמה).

שינויים בהרגלי העישון בשנה האחרונה

בבחינה של שינויים בהרגלי העישון של האוכלוסייה היהודית הבוגרת (בני 22 ומעלה) בשנה האחרונה לפי תדירות העישון והרכב מוצרי העישון, עולים הממצאים הבאים (תרשים 1):

- 16.9% לא שינו את היקף העישון שלהם; מתוכם 5.7% לא שינו תדירות אך החליפו מוצר או מותג עישון.
- 11.0% הגבירו את היקף העישון שלהם; מתוכם 6.4% ציינו כי עישנו יותר בשנה האחרונה, 2.1% חזרו לעשן ו-2.5% חזרו להתנסות בעישון.
- 9.4% צמצמו את היקפי העישון שלהם; מתוכם 3.0% הפסיקו לעשן בשנה האחרונה ו-6.4% הפחיתו את היקף העישון שלהם.

בכך שיעור החוזרים לעשן והמגבירים את היקף העישון עלה במעט ביחס לאלו המפחיתים אותו והמפסיקים לעשן.

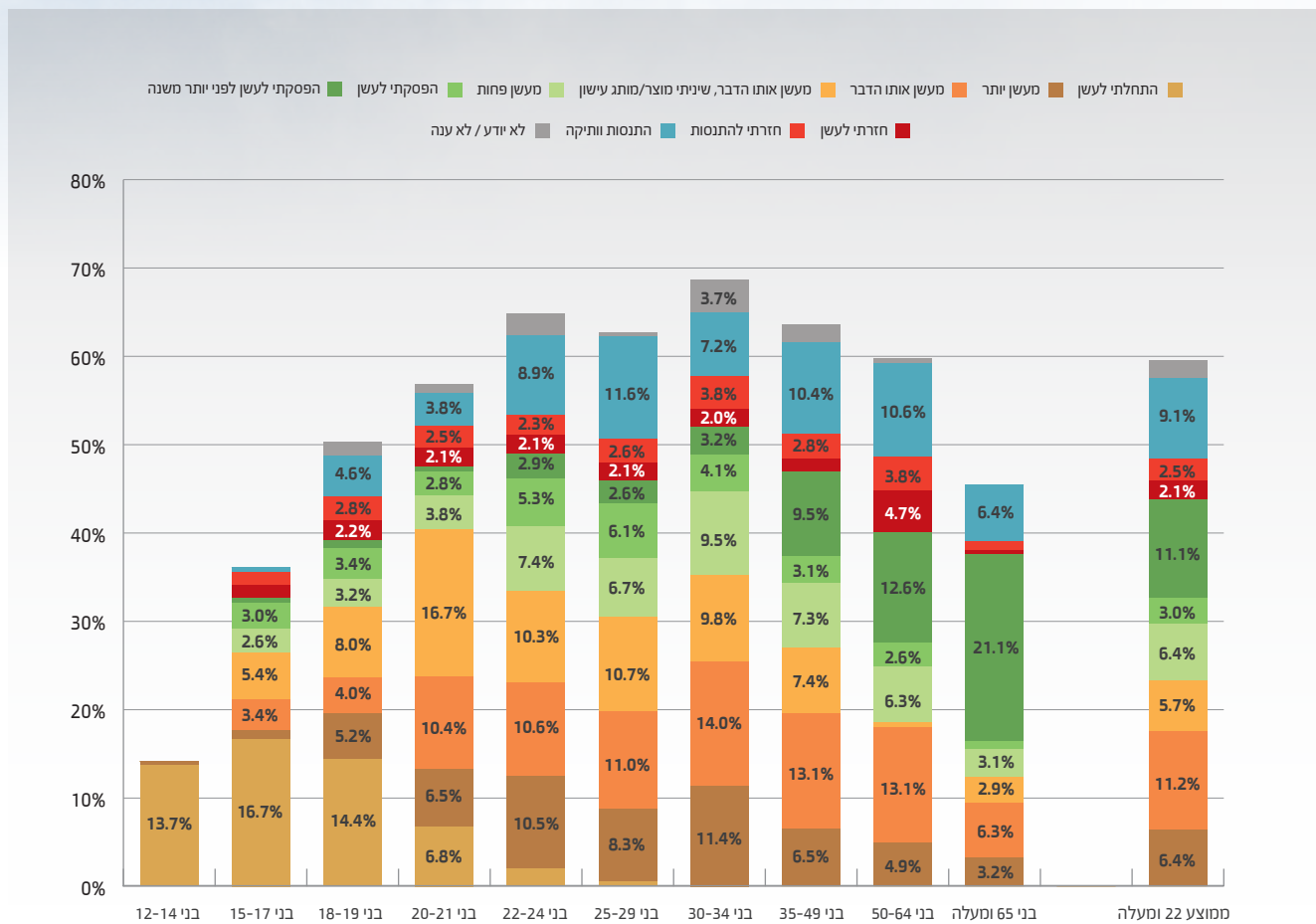
1 "מעשן יומי" נחשב מי שדיווח כי הוא משתמש בכל יום, לפחות באחד ממוצרי העישון הבאים: סיגריות, טבק לגלגול, סיגרים, סיגרלות, נרגילה, מקטרת, סיגריות אלקטרוניות, סיגריות IQOS, טבק להרחה או טבק ללעיסה.

השוואת נתוני השנה הנוכחית (2021-2022) עם נתוני השנים 2019-2020 ו-2020-2021 מעלה תמונה מדאיגה, של ירידה משמעותית באחוז המפסיקים לעשן בשנה האחרונה (3.0% ב-2022 אל מול 6.3% ב-2021 ו-8.0% ב-2020).

בגילאים הצעירים, לא ניתן לדבר על שינויים בהרגלי העישון מבחינת העמקת העישון או הפסקתו, מכיוון שתקופה זו מאופיינת בצעדי כניסה למעגל העישון. יחד עם זאת, ניתן לראות התרחבות בתופעת התחלות העישון, עם 13.7% התחלות עישון בקרב בני 12-14, 16.7% התחלות עישון בקרב בני 15-17 ו-14.4% התחלות עישון בקרב בני 18-19 (אל מול 3.4%, 17.1% ו-12.9% בשנת 2021, בהתאמה). הדיון על מאפייני העישון בבני הנוער יורחב בהמשך הדוח במסגרת שני פרקים ייעודיים, האחד כולל השוואה בין קבוצות אוכלוסייה והשני עוסק בבחינת המגמות בתופעת העישון.

תרשים 1: התפלגות השינויים בהרגלי העישון בחברה היהודית בשנה האחרונה

לפי קבוצות גיל, שנת 2022 (N=2,608)

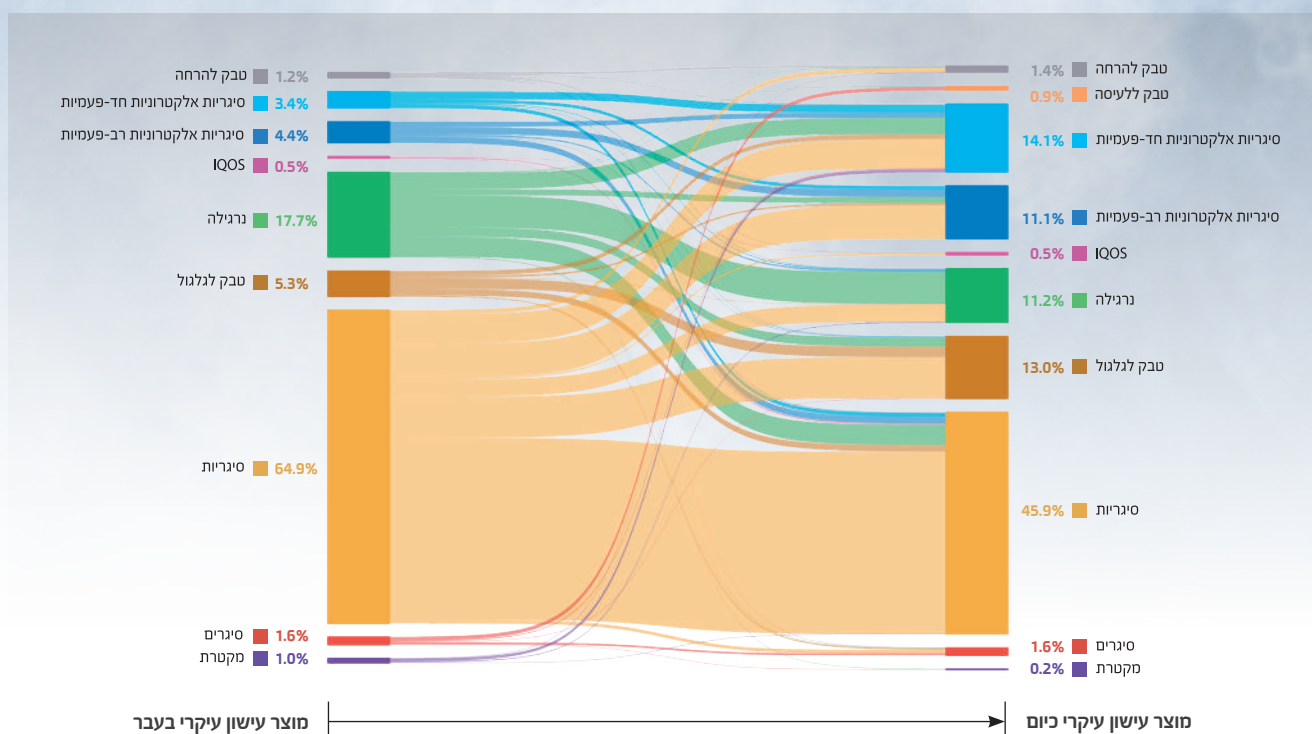

השפעת השינויים בשוק מוצרי העישון

שוק מוצרי הטבק והניקוטין בישראל עבר שינויים רבים במהלך חמש השנים האחרונות. בין אלה ניתן לציין את הרחבת מגוון מוצרי העישון בעקבות כניסתם לשוק של מוצרי עישון חדשים, כדוגמת סיגריות טבק בחימום, סיגריות אלקטרוניות וסיגריות אלקטרוניות חד-פעמיות, ושינויים רגולטוריים, כדוגמת איסור פרסום, חובת חפיסות אחידות ואזהרות מוגדלות, צווי מיסוי והגבלת ריכוז הניקוטין בסיגריות אלקטרוניות. כמו כן, הידע הרפואי ביחס לסכנות מוצרי העישון השונים המשיך להתעדכן במהלך תקופה זו. הדינמיות הרבה בשוק מוצרי העישון משפיעה על המעשנים (תרשים 2).

תרשים 2: תנודות בין מוצר עישון עיקרי בעבר למוצר עישון עיקרי כיום,

בני 18 ומעלה בחברה היהודית, שנת 2022 (N=903)

תרשים 2 ממחיש את התנודות הרבות שחלו בהעדפות בני 18 ומעלה בחברה היהודית ביחס למוצר העישון העיקרי אותו הם מעשנים כיום, אל מול מוצרם העיקרי בעבר.

● לא שינו מוצר עישון -

- 52.4% נשארו עם אותו מוצר עישון בו התחילו.

● בקרב אלה שהחלו כמעשני מוצר טבק -

- 51.4% נשארו עם אותו מוצר עישון בו התחילו.

- 26.6% עברו למוצר טבק אחר (לדוגמא, מעבר מנרגילה לסיגריות בחפיסה או מסיגריות בחפיסה לטבק לגלגול).

- 21.9% עברו ממוצר טבק לסיגריות אלקטרוניות.

● בקרב אלה שהחלו כמעשני סיגריות אלקטרוניות -

- 63.2% ממשיכים להשתמש בסיגריה אלקטרונית.

- 36.8% עברו מסיגריה אלקטרונית לאחד ממוצרי הטבק.

כאשר שוק מוצרי העישון עובר ממוצר דומיננטי אחד (כדוגמת סיגריות) למגוון רחב של מוצרי טבק וניקוטין, מתאפשרת ומתרחשת תופעה נוספת - שימוש במספר מוצרי עישון במקביל, על ידי אותו אדם.

ההשלכות של תופעה זו באות לידי ביטוי באפשרות להתאים את מוצרי העישון להעדפות האישיות, מחד, ולקושי בגמילה מעישון בשל הרחבת המגוון והשונות בין המוצרים, מאידך. לכך מתווספת השונות ביחס למגוון המוצרים מבחינת רגולציה ומיסוי, הפוגעת ביכולת להעביר מסר אחיד בנוגע לסכנה לבריאות הציבור הגלומה במוצרי העישון באשר הם.

מאפייני העישון בקרב בני 22 ומעלה

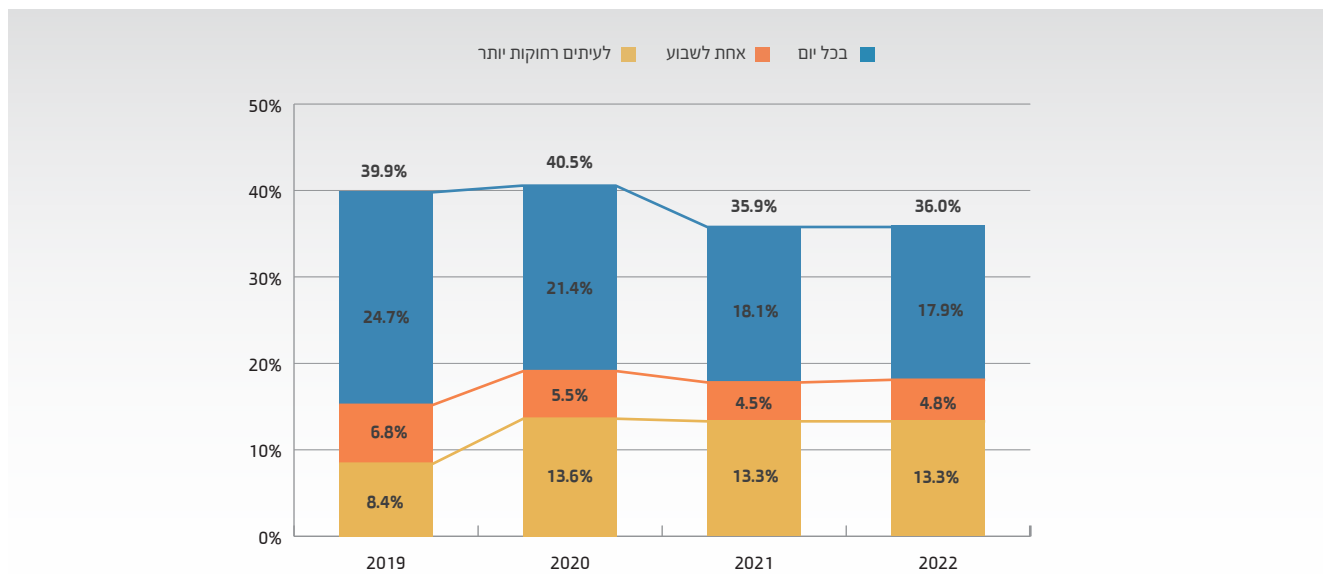
שינויים בהיקף העישון

מדד שיעורי העישון בקרב האוכלוסייה הבגירה מורכב מ-3 תדירויות עישון - עישון בכל יום, עישון אחת לשבוע ועישון לעיתים רחוקות יותר.

- **שיעור המעשנים היומיים** בקרב ממוצע גילאי 22 ומעלה עומד על 17.9%, בדומה לשנה הקודמת (18.1%), ובכך שומר על הירידה שנצפתה בהשוואה לשיעורי העישון ב-2020 (21.4%) וב-2019 (24.7%).
- **שיעור המעשנים אחת לשבוע** מתייבב בשלוש השנים האחרונות סביב ה-5%, ירידה בהשוואה ל-6.8% שנמדדו בשנת 2019.
- **שיעור המעשנים לעיתים רחוקות** נמצא במגמת ירידה מאז 2020. בקרב ממוצע גילאי 22 ומעלה, שיעור זה עמד בשנת 2019 על 8.4% וזינק ל-13.6% בשנת 2020 בתקופת סגרי מגפת הקורונה. עם זאת, החל משנת 2021 נרשמה ירידה קלה ביחס לשנה הקודמת (13.3%), שנשמרה גם בשנת 2022 (13.3%).

תרשים 3: התפלגות שיעורי המעשנים (יומי, שבועי ולעיתים רחוקות), ממוצע בני 22 ומעלה

בחברה היהודית, שנים 2019-2022

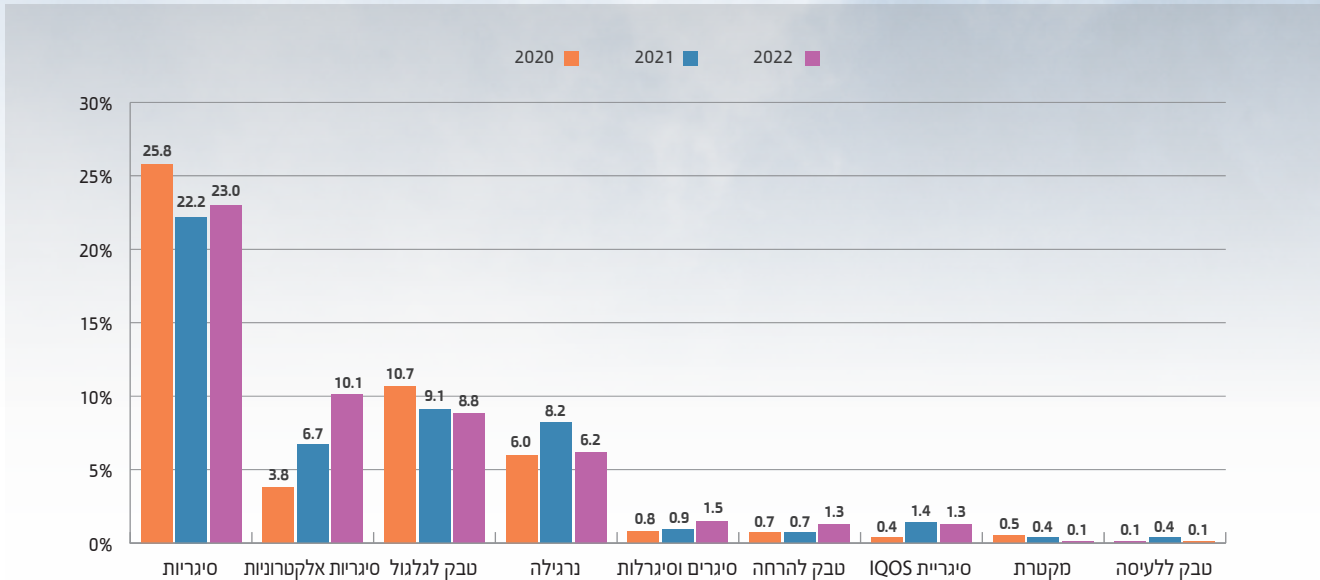

הירידה בשיעורי העישון בין השנים 2020 ו-2021 מעידה על השפעתן של ההגבלות החדשות שנכנסו לתוקף במהלך 2019 ובראשית 2020, בהן הגבלות על פרסום, חובת חפיסות אחידות ואזהרות מוגדלות, איסור הצגת מוצרי העישון בחנויות והשוואת המס על הטבק לגלגול למס על הסיגריות. השפעת צעדים אלו נבלמה עם הופעתן של הסיגריות האלקטרוניות החד-פעמיות, שכבשו את השוק במחיר זול ובזמינות גבוהה, וגורמות לעלייה בשיעורי העישון של סיגריות אלקטרוניות בכלל ולירידה בשיעורי הגמילה מעישון?

בחינת תמהיל מוצרי העישון בהם נעשה שימוש בקרב בני 22 ומעלה, מעידה על שינויים בהעדפות של מוצרי עישון. (תרשים 4)

תרשים 4: שיעורי העישון בחודש האחרון בקרב ממוצע בני 22 ומעלה לפי סוגי מוצרים,

החברה היהודית, שנים 2020-2022 (באחוזים)

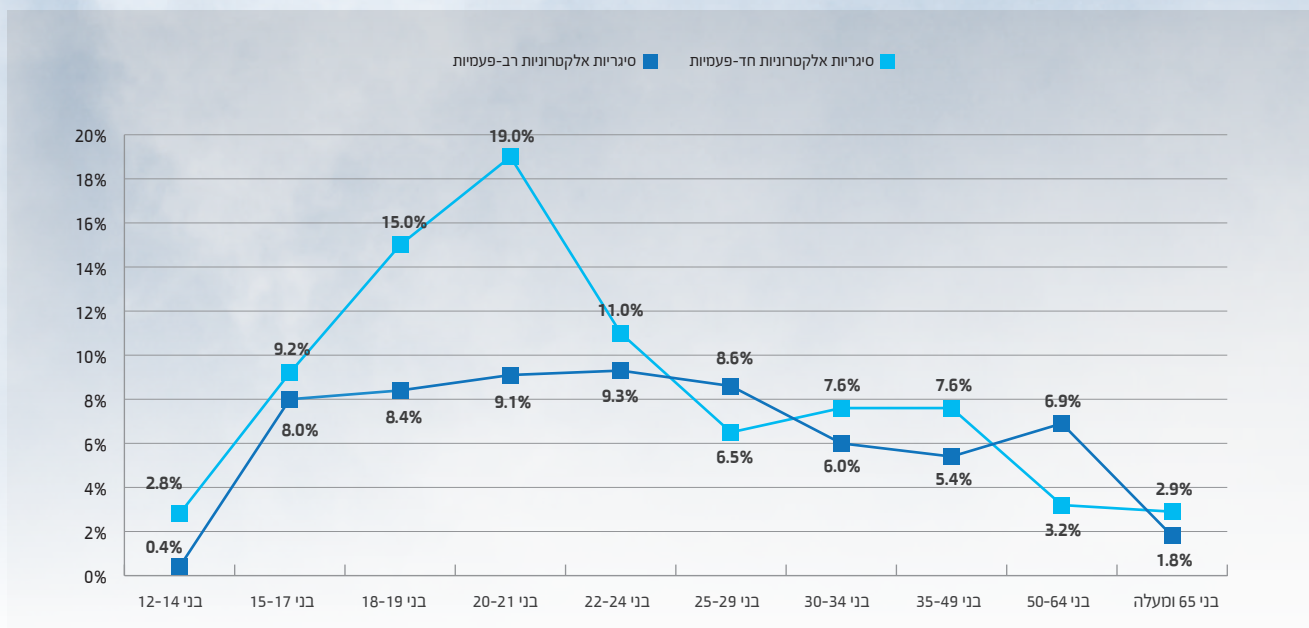

סיגריות הינן מוצר העישון המוביל, אך נשמרת הירידה מ-25.8% משתמשים בשנת 2020 ל-23.0% משתמשים בשנת 2022.

הסיגריות האלקטרוניות תופסות לראשונה את המקום השני לאחר הסיגריות, כאשר אחוז המשתמשים בסיגריה אלקטרונית כמעט שילש את עצמו בשלוש השנים האחרונות, מ-3.8% בשנת 2020, ל-10.1% ב-2022. הקפיצה הגדולה בשימוש בסיגריות אלקטרוניות חד-פעמיות נרשמה בקבוצות הגיל הצעירות של בני 18 עד 24, בעוד שהסיגריה האלקטרונית הרב-פעמית אינה תלויה גיל, ונמצאת בשימוש מעט נפוץ יותר בקרב צעירים בני 18 עד 29, ובשכחות פחותה רק במעט בקרב גילאי 30 עד 64. (תרשים 5)

תרשים 5: התפלגות שיעורי העישון בחודש האחרון, סיגריות אלקטרוניות, לפי קבוצות גיל, החברה היהודית, שנת 2022

אחוז המשתמשים בטבק לגלגול ממשיך לרדת בשנת 2022 לכ-8.8% משתמשים, לעומת 9.1% בשנת 2021. מדובר בהמשך ירידה מ-12.5% משתמשים בשנת 2019, עם כניסתו לתוקף של צו המיסוי המשווה את המס על הטבק לגלגול למס על הסיגריות בחפיסה.

אחוזי השימוש בנרגילה בשנת 2022 (6.2%) דומים לאלו שנמדדו בשנת 2020 (6.0%), כאשר שנת 2021 היוותה חריג בעלייה בשימוש בנרגילות (8.2%).

בשיעורי שימוש נמוכים מ-2.0% נמצאו הסיגרים והסיגרלות, הטבק להרחה, סיגריית ה-IQOS, המקטרת והטבק ללעיסה. נתון זה ממשיך את מגמת השיעורים הנמוכים בשימוש במוצרים אלו בשנים האחרונות.

מאפייני התנסות ועישון בקרב בני נוער וצעירים בני 12 עד 24 בישראל והשוואה בין קבוצות אוכלוסייה

שיעורי העישון בקרב בני נוער וצעירים

פרק זה מציג נתונים המבוססים על מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה בישראל, וכולל ניתוחים הנוגעים לאוכלוסייה היהודית והערבית. נכון לשנת 2022, אחוז בני הנוער בגילאי 15 עד 17 בכלל האוכלוסייה המעשנים בתדירות כלשהי מגיע ל-27.9%. במילים אחרות, כל נער/ה רביעי/ת בגיל זה הינו/ה מעשן/ת פעיל/ה שעבר/ה את שלב ההתנסות הראשונית.

לוח 2: שיעור המעשנים בקרב בני 12-24 לפי קבוצות גיל, כלל האוכלוסייה, שנת 2022

לא מעשנים			מעשנים				קבוצת גיל
לא עישנתי מעולם	התנסיתי מספר פעמים	עישנתי בעבר*	לעיתים רחוקות יותר	אחת לשבוע	בכל יום	סה"כ מעשנים	
85.5%	8.9%	0.2%	4.3%	0.4%	0.7%	5.4%	בני 12 עד 14
61.2%	8.5%	2.4%	11.3%	5.0%	11.6%	27.9%	בני 15 עד 17
46.1%	7.5%	3.7%	15.8%	8.5%	18.4%	42.7%	בני 18 עד 19
43.2%	6.8%	2.1%	12.8%	10.5%	24.7%	48.0%	בני 20 עד 21
33.7%	9.0%	4.4%	15.5%	11.0%	26.4%	52.9%	בני 22 עד 24

* בקבוצות הגיל המוקדמות, אין הכוונה בהכרח לגמילה מהתמכרות לניקוטין ועישון, כפי שהיא מוכרת בקרב המבוגרים, כי אם להפסקה בהתנסויות בעישון.

הכניסה לעולם העישון מתרחשת בגילאים 12-24, כפי שניתן לראות בתרשים 1. תהליך הכניסה לעולם העישון כולל מספר שלבים כרונולוגיים, הניתנים למדידה ולמעקב:

1. התנסות ראשונה - מהו מוצר העישון הראשון, המשמש כשער כניסה לעולם העישון
2. התנסות במוצרי העישון - מגוון המוצרים המשמשים להתנסות בודדת ובמקביל
3. תדירות העישון בחודש האחרון - יומית, אחת לשבוע ולעיתים רחוקות

כפי שציינו, תהליך הכניסה לעולם העישון מתחיל בחשיפה לעישון ולמוצרי, עובר דרך התנסות ראשונית במוצר עישון ולאחר מספר התנסויות מתפתחת ההתמכרות לניקוטין. בלוח 2 ניתן לראות את אחוזי ההתנסות במוצרי עישון בקרב בני הנוער והצעירים בגילאי 12 עד 24 בכלל האוכלוסייה, הנעים סביב 8% (6.8%-9.0%). ממוצע ההתנסות בגילאים אלו בחברה היהודית עומד על 9.4%, כפול ממוצע ההתנסות בגילאים אלו בחברה הערבית (4.2%).

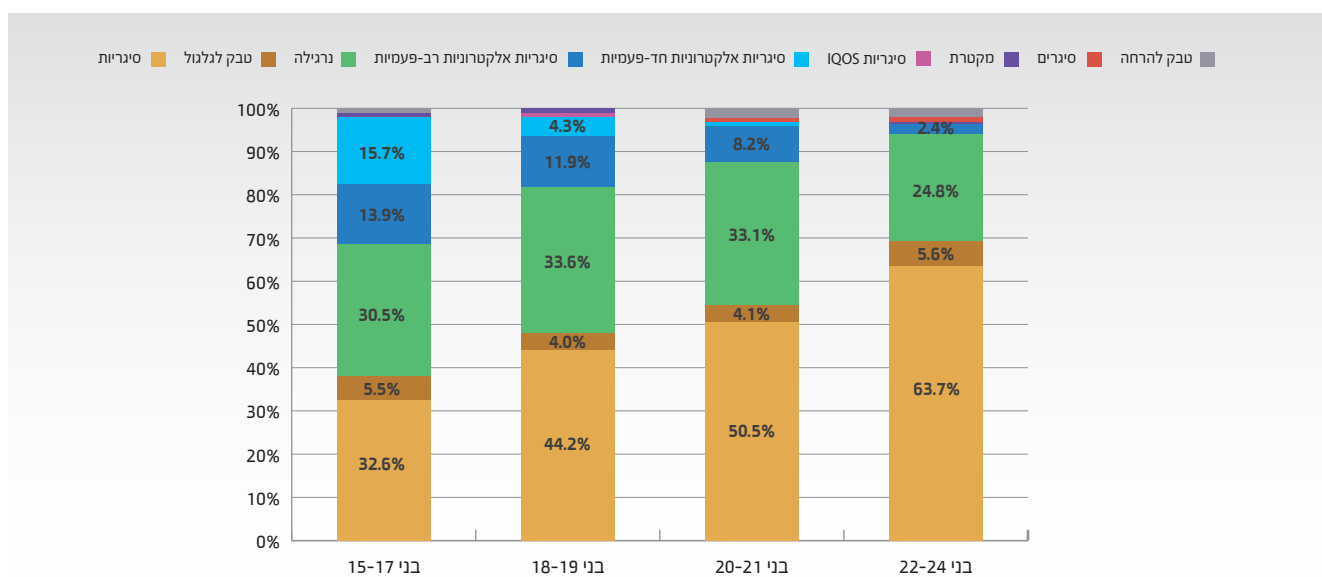
הסיגריה מובילה כמוצר העישון הראשון להתנסות בקרב קבוצות הגיל הבוגרות, אך כוחה הולך ופוחת. בעוד ששיעורה כמוצר התנסות ראשון בקרב בני 22-24 מגיע ל-63.7%, הוא יורד בגילאי 18-19 ל-44.2%, וממשיך את אותה מגמה בגילאי 15-17 (32.6%), עד כדי כמעט השתוות לנרגילה (30.5%) ולסיגריה האלקטרונית החד והרב-פעמית (29.6%).

הנרגילה שימשה כמוצר הכניסה הראשון להתנסות בעישון ליותר מ-30% מבני הנוער והצעירים בגילאי 15-21 ול-24.8% בקרב קבוצת הגיל 22-24.

כשליש מבני ה-15-17 (29.6%) וכשישית מבני ה-18-19 (16.2%) התנסו לראשונה בעישון באמצעות **הסיגריה האלקטרונית**. **הסיגריה האלקטרונית החד-פעמית**, שנכנסה לשוק הישראלי בפברואר 2021, הפכה למוצר ההתנסות בעישון הראשון עבור 4.3% מבני ה-18-19 ו-15.7% מבני ה-15-17. נכון למאי 2022, כל נערה/שלישית (גילאי 15-17) מקרב אלו שהתנסו בעישון בישראל, החלו את דרכם בעולם העישון באמצעות סיגריה אלקטרונית, מוצר שהוגדר על ידי חברות הטבק והניקוטין כחלופה למעשנים בגירים.

תרשים 6: התפלגות סוג מוצר העישון הראשון לפי קבוצות גיל (בני 15-24),

כלל האוכלוסייה, שנת 2022

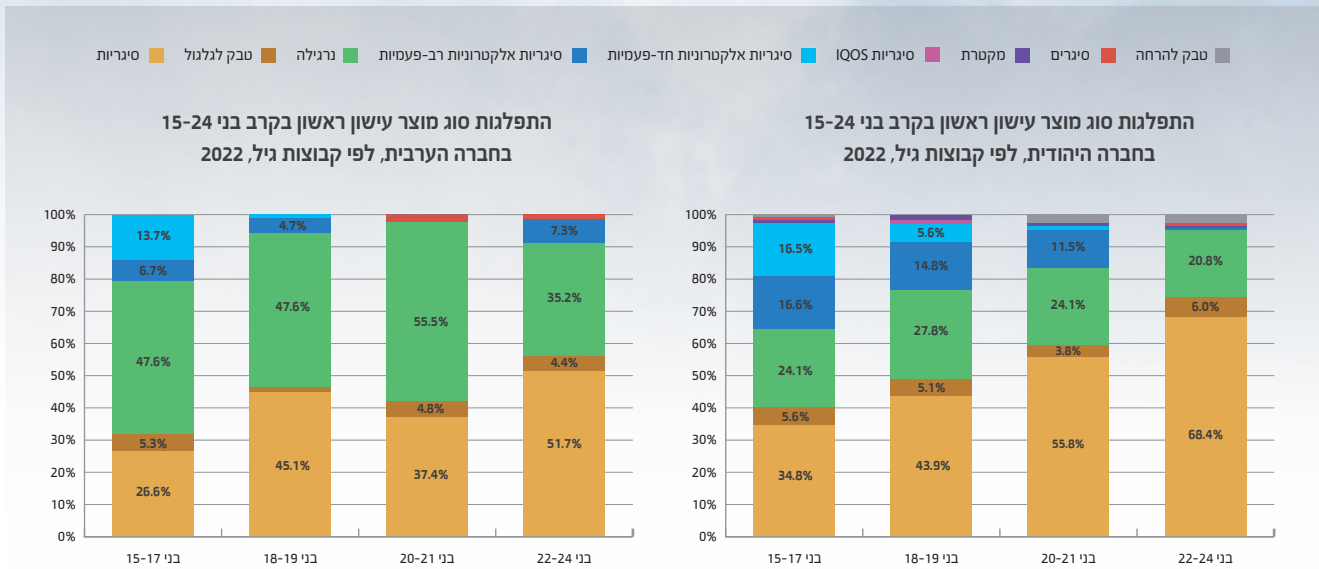

בשתי קבוצות האוכלוסייה, היהודית והערבית, ובמרבית קבוצות הגיל מ-15 ועד 24, מופיעים שלושת מוצרי העישון המובילים כמוצר התנסות ראשון: סיגריות, נרגילה וסיגריות אלקטרוניות (רב-חד-פעמיות). יחד עם זאת, דפוסי ההתנסות והדומיננטיות של מוצר עישון זה או אחר נבדלים בין החברה היהודית והערבית. (תרשים 7)

- בחברה היהודית**, הסיגריות הובילו כמוצר ההתנסות הראשון בגילאי 22-24 (68.4%). אצל הצעירים יותר הן מאבדות מכוחן בהדרגה, וחלקן פוחת עד ל-34.8% התנסות ראשונה בקרב בני 15-17. לעומתן, ניתן לראות כי הסיגריות האלקטרוניות (חד-רב-פעמיות), כמוצר עישון צעיר וחדשני, הצליחו לקנות לעצמן מקום כמוצר התנסות ראשון בקרב 11.5% מבני ה-20-21, והפופולריות שלהן הולכת וגדלה ככל שמתקרבים לקבוצות הגיל הצעירות יותר, עד לשליש מבני הנוער (33.1%) בגילאי 15-17. הנרגילה מהווה מוצר עישון ראשון עבור 24.1% בקרב בני 15-17, ומצמצמת ל-20.8% בקרב בני 22-24, אך עדיין לאורך כל קבוצות הגיל - נשמר מקומה כאלטרנטיבה למוצר ראשון להתנסות, וכניסת הסיגריות האלקטרוניות אל השוק אינה מורידה מכוחה של הנרגילה כמוצר התנסות ראשון בקרב בני הנוער והצעירים.

- בחברה הערבית, הנרגילה מובילה כמוצר ההתנסות הראשון, עם 55.5% בקרב בני 20-21 ועד ל-47.6% בקרב בני 15-17.** בכך היא תופסת את מקומה של הסיגריות, שמאבדת מוכחה גם בחברה הערבית (מ-51.7% בקרב בני 22-24 ועד ל-26.6% בקרב בני 15-17). הסיגריות האלקטרוניות, שמנסות אף הן לתפוס מקום בחברה הערבית, מצליחות לחדור כמוצר עישון ראשון בצורה פחותה ביחס לחברה היהודית (מ-7.3% התנסות ראשונה בקרב בני 22-24 ל-20.4% בקרב בני 15-17), נוכח הדומיננטיות של הנרגילות כאלטרנטיבה לסיגריית הבעירה.

תרשים 7: התפלגות סוג מוצר העישון הראשון לפי אוכלוסיות וקבוצות גיל (בני 15-24), שנת 2022

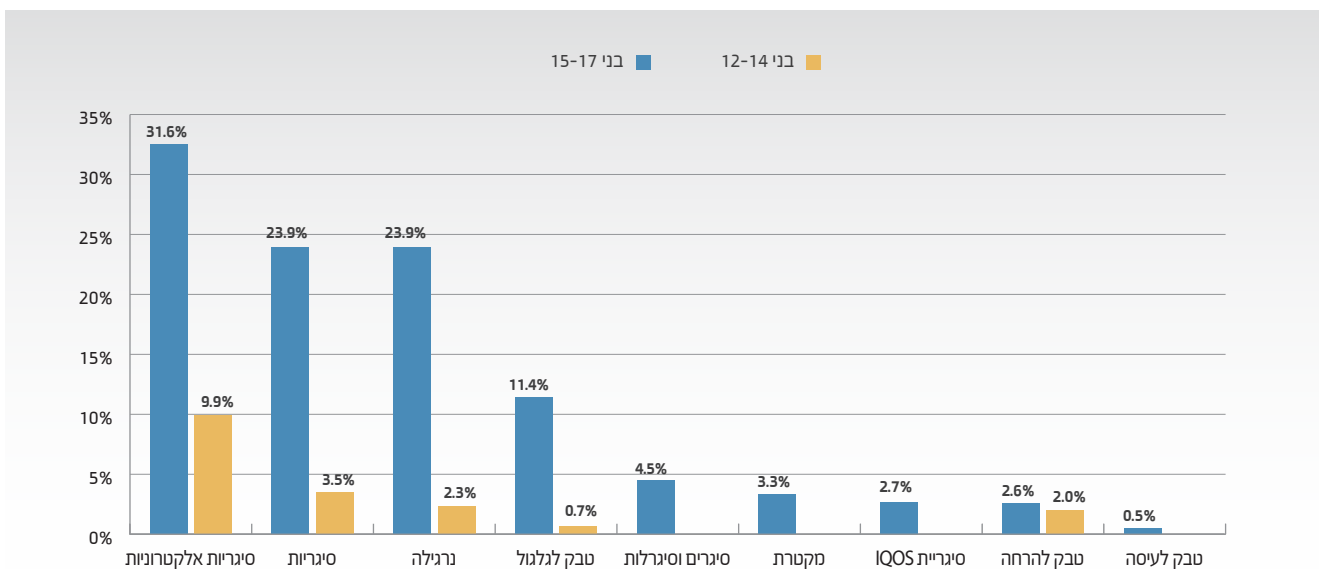

התנסות על פי מוצרי העישון

נכון למאי 2022, מוצרי העישון העיקריים בהם התנסו בני הנוער בגילאי 12-17 הינם שלושה: סיגריות אלקטרוניות, סיגריות ונרגילה.

כשליש מבני הנוער בגילאי 15-17 (31.6%) וכ-9.9% מבני ה-12-14 התנסו בסיגריות אלקטרוניות. בפער ניכר מהן נמצאת ההתנסות בסיגריות (23.9% מבני ה-15-17 ו-3.5% מבני ה-12-14) וההתנסות בנרגילה (23.9% מבני ה-15-17 ו-2.3% מבני ה-12-14).

תרשים 8: שיעור ההתנסות במוצרי עישון בקרב בני נוער בישראל לפי סוג מוצר וקבוצת גיל (בני 12-17), כלל האוכלוסייה, שנת 2022

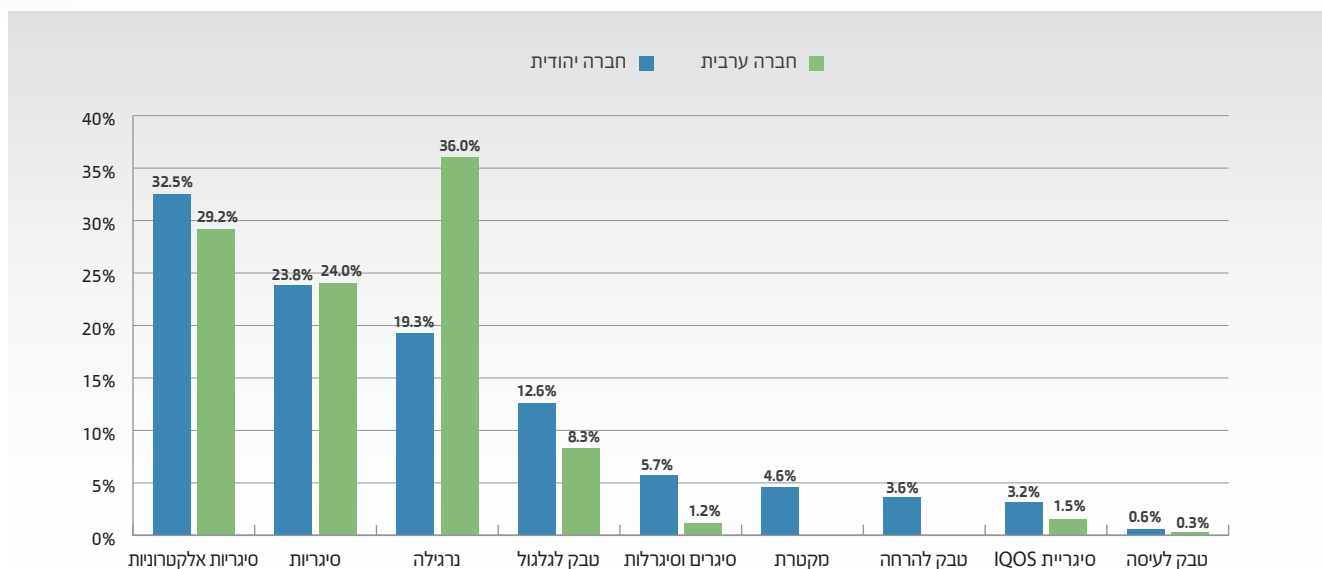

בחלוקה של בני נוער בקבוצת הגיל 15-17 לפי קבוצות אוכלוסייה, ניתן להבחין כי בשתי האוכלוסיות, היהודית והערבית, אותם שלושה מוצרי עישון מובילים כמוצרים להתנסות, אך בעוד שבקרב בני הנוער בחברה היהודית מובילות הסיגריות האלקטרוניות, עם 32.5% התנסות, ואחריהן הסיגריות (23.8%) והנרגילה (19.3%), בחברה הערבית מובילה הנרגילה כמוצר התנסות, עם 36.0% התנסות, ואחריה מגיעות הסיגריות האלקטרוניות (29.2%) והסיגריות (24.0%). (תרשים 9)

בכך אנו רואים שוב את הדומיננטיות של הנרגילה בחברה הערבית, בדומה לממצאי מוצר ההתנסות הראשון בעישון. עם זאת, חרף חולשתה של הסיגריה האלקטרונית כמוצר התנסות ראשון בחברה הערבית ביחס לחברה היהודית, כאשר מדובר בהיקפי ההתנסות בקרב בני הנוער, שיעורי ההתנסות בה מאוד דומים, מה שמעיד על התנסות בשיעורים גבוהים יותר של בני נוער ערבים שלא התחילו בסיגריה אלקטרונית כמוצר התנסות ראשון ובכל זאת התפתו להתנסות בה.

הפער בחברה הערבית בין שיעורי השימוש בסיגריות אלקטרוניות כמוצר התנסות ראשון לבין השיעורים הגבוהים של התנסות בהן הוא סממן מובהק לאטרקטיביות של הסיגריות האלקטרוניות, המושכות את העין והכיס של הנוער והצעירים להתנסות בהן, אף אם לא זו היתה בחירתם כמוצר התנסות ראשון.

תרשים 9: התנסות במוצר עישון בקרב בני נוער לפי סוג מוצר וקבוצת גיל (בני 12-17), כלל האוכלוסייה, שנת 2022

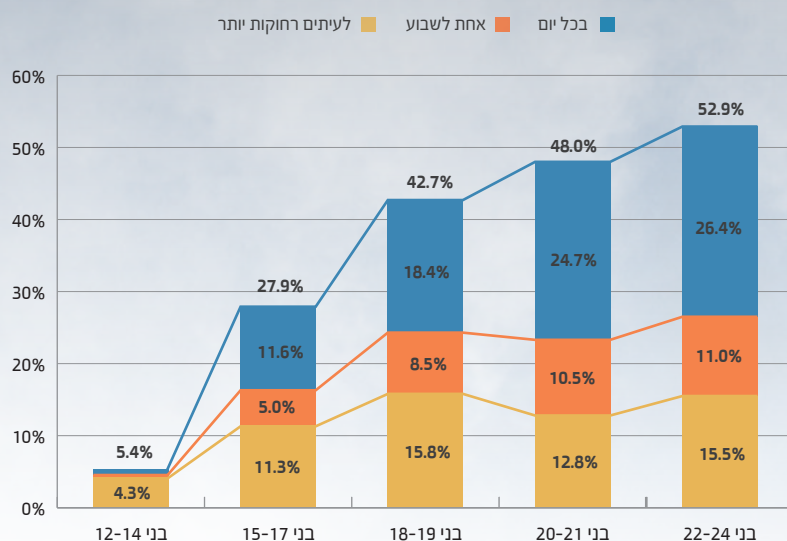

שיעורי עישון בפועל – יומי, שבועי ולעיתים רחוקות

השלב הבא בכניסה לעולם העישון מגיע כאשר הנער/ה מעידים על עצמם כמעשנים, בתדירויות משתנות הנעות מעישון לעיתים רחוקות דרך עישון אחת לשבוע ועד לעישון בכל יום. בתרשים 10 ניתן לראות את התפלגות שלושת תדירויות העישון בקרב קבוצות הגיל הצעירות.

בקבוצת הגיל הצעירה ביותר (12-14), תדירות העישון השכיחה ביותר הינה **עישון לעיתים רחוקות** (4.3%). החל מגיל 15 מתהפכת התמונה, ותדירות העישון השכיחה ביותר הינה **עישון בכל יום**, עם 11.6% מעשנים יומיים בני 15-17, 18.4% בקרב בני 18-19, 24.7% מעשנים יומיים בני 20-21 ו-26.4% בני 22 עד 24 המעידים על עצמם כמעשנים בכל יום. תדירות העישון **אחת לשבוע** מתרחבת עם העלייה בגיל, מ-0.4% ו-5.0% בקבוצות הגיל הצעירות עד 18, ועד 11.0% בקבוצת הגיל 22-24.

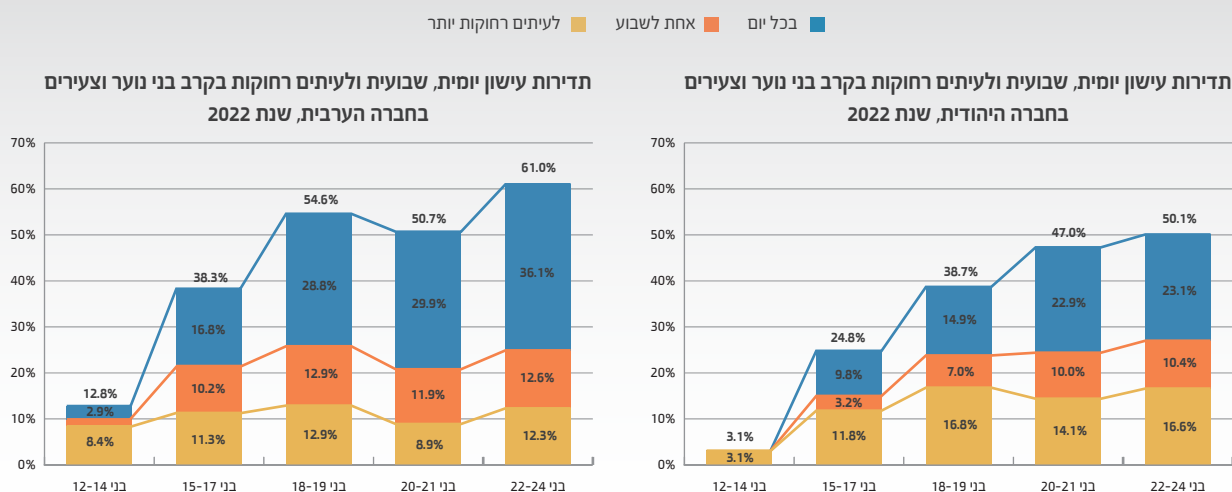
**תרשים 10: תדירות עישון יומית, שבועית ולעיתים רחוקות (בני 12-24),
כלל האוכלוסייה, שנת 2022**

השוואה מעמיקה בין דפוסי התחלות העישון של בני הנוער והצעירים בקרב שתי האוכלוסיות - היהודית והערבית - מעלה כי מדובר בשני דפוסים שונים.

- בחברה היהודית, עד גיל 19 בולטת תדירות העישון "לעיתים רחוקות" (11.8% עישון לעיתים רחוקות מול 9.8% עישון יומי בגילאי 15-17), ורק מגיל 20 ומעלה גוברת תדירות העישון היומית על העישון לעיתים רחוקות, והופכת למובילה (22.9% עישון יומי מול 14.1% לעיתים רחוקות, גילאי 20-21).
- בחברה הערבית מובילה תדירות העישון היומי כבר מגיל 15 (16.8% עישון יומי מול 11.3% לעיתים רחוקות בגילאי 15-17) ואילך.

**תרשים 11: תדירות עישון יומית, שבועית ולעיתים רחוקות לפי אוכלוסיות
(בני 12-24), שנת 2022**

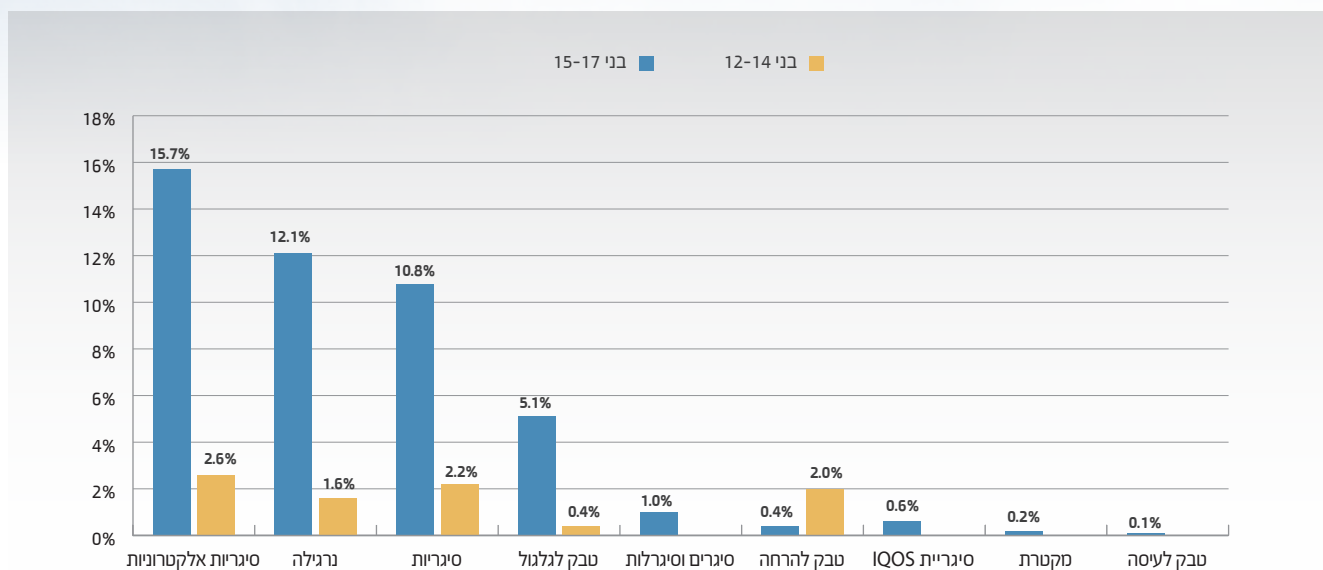

תמהיל מוצרי העישון בשימוש בחודש האחרון

הסיגריות האלקטרוניות מובילות כמוצר עישון בקרב בני 15-17, עם שיעורי עישון בחודש האחרון של 15.7%. שיעורי השימוש בנרגילה בקרב בני נוער לא נפלים בהרבה לעומת הסיגריות האלקטרוניות, ועומדים על 12.1%, בעוד שהסיגריות משתרכות מאחור, עם שיעורי עישון של 10.8%.

בשנת 2022 המהפך הושלם. לראשונה, הסיגריות האלקטרוניות עוקפות את סיגריות הבעירה ומשמשות כמוצר העישון המוביל בקרב בני הנוער בגילאי 15-17 בישראל. כעת ניתן לומר בבירור כי לא רק שהסיגריות האלקטרוניות מהוות עבור בני הנוער שער כניסה להתנסות בעולם העישון, אלא שהושלם המעבר מהתנסות לעישון בפועל באמצעותן.

תרשים 12: שיעור העישון בחודש האחרון לפי סוגי מוצרים וקבוצות גיל (בני 17-12), כלל האוכלוסייה, שנת 2022

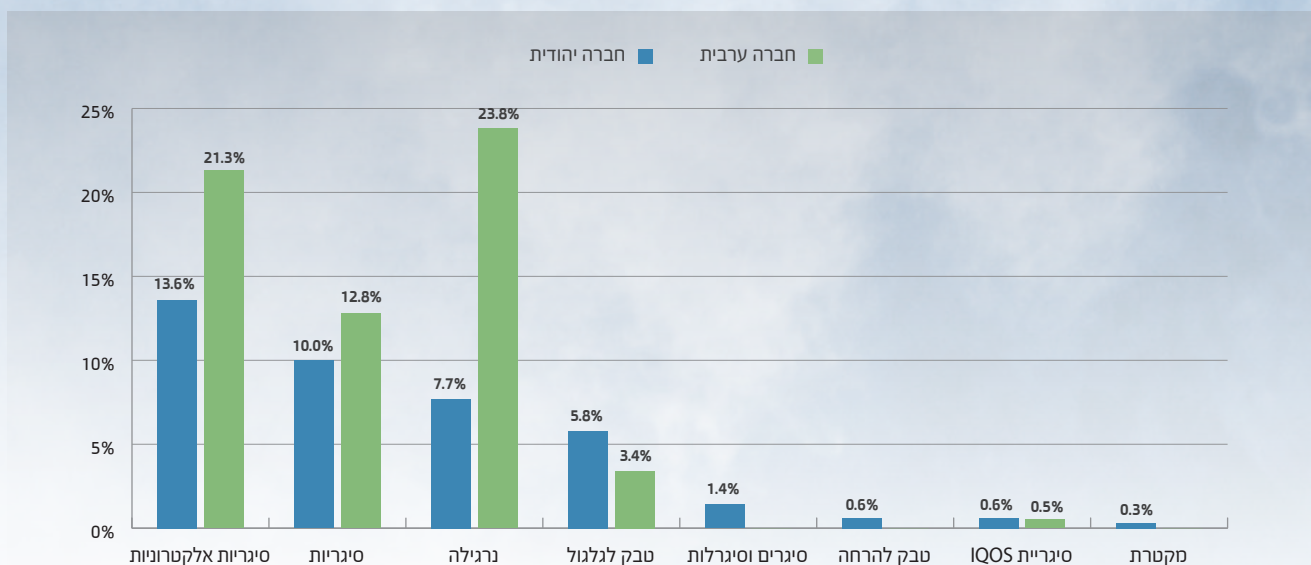

כאמור, בהשוואה בין החברה היהודית לחברה הערבית, כבר בקבוצת הגיל 15-17 עולים שיעורי העישון של הנוער בחברה הערבית על אלו של החברה היהודית. הפערים ניכרים בשיעורי העישון של כל אחד משלושת מוצרי העישון המובילים, כאשר **בקרב הנוער הערבי הנרגילה מובילה כמוצר עישון בחודש האחרון (23.8%)**, מיד אחריה הסיגריות האלקטרוניות (21.3%) ובפער משמעותי נמצאות הסיגריות (12.8%). (תרשים 13)

בקרב בני 15-17 **בחברה היהודית**, הפערים בין שלושת מוצרי העישון המובילים קטנים בהרבה: הסיגריה האלקטרונית ראשונה, עם 13.6% משתמשים מקרב בני הנוער, ואחריה הסיגריות (10.0%) והנרגילות (7.7%).

התחזקות הסיגריות האלקטרוניות בקרב בני 15-17 בחברה הערבית, כפי שראינו בבחינת שיעורי ההתנסות, מתחדדת עוד יותר כאשר אנו בוחנים זאת במדד תמהיל העישון בחודש האחרון. כאמור, הסיגריות האלקטרוניות היוו נתח קטן יותר בחברה הערבית כמוצר התנסות ראשון אל מול החברה היהודית (33.1% ו-20.4%, בהתאמה). ברם, כאשר אנו בוחנים את שיעורי השימוש בפועל כיום, ניתן לראות כי הסיגריה האלקטרונית מובילה בשתי החברות, חרף נקודת המוצא הנמוכה שלה כמוצר התנסות ראשון בחברה הערבית (21.3% שימוש בפועל בחברה הערבית, אל מול 13.6% בחברה היהודית).

תרשים 13: עישון בחודש האחרון לפי מוצרים וקבוצות אוכלוסייה (בני 15-17), שנת 2022

לסיכום פרק זה

ממצאי המחקר השנה מעידים על תהליך "קניבליזם" מובהק בחברה היהודית בקרב סיגריות הבעירה והסיגריות האלקטרוניות, כשני מוצרי עישון בשגרה, בעוד הנרגילה, כמוצר עישון בפנאי, שומרת על כוחה לאורך זמן. נוכח ירידת הפופולריות של סיגריית הבעירה, הסיגריה האלקטרונית ממלאת את החלל ואף מעבר לכך, ומזמנת, ביתר שאת, בני נוער חדשים להצטרף למעגל העישון.

לעומת זאת, בחברה הערבית, הנרגילה תופסת את מקומה של הסיגריה כמוצר שגרה, למרות שאין זה "אזור הנוחות" שלה. הנרגילה אינה מותאמת לשימוש במסגרת השגרה היומית בסביבת לימודים או עבודה. הנרגילה הקדימה את הסיגריה האלקטרונית בתפיסת מקומה של סיגריית הבעירה, כאשר מעמדה נחלש, ועתה הסיגריה האלקטרונית "צריכה" לתפוס את מקומה בדחיקה הן של סיגריית הבעירה והן של הנרגילה מסביבת השימוש שבשגרה. הנרגילה מהווה שער כניסה לעולם העישון עבור מרבית בני הנוער הערבים, יותר מכל מוצר עישון אחר, בעוד שהסיגריה האלקטרונית עדיין לא מושכת את הצעירים באותה מידה כמוצר כניסה ראשוני לעולם העישון³.

3 לניתוח מקיף של סוגיית הנרגילה בחברה הערבית, ראו: גנטוס נ, א. חיו. ו. חדאד חאג' יחיא. 2022. דוח חברת נאס - נאס למחקר וייעוץ. מאפייני תופעת העישון בקרב בני נוער וצעירים מהחברה הערבית, נאס - ס. ליעוץ ומחקר חברתי וכלכלי בע"מ.

מגמות במאפייני התנסות ועישון בקרב בני נוער וצעירים בחברה היהודית

שינויים בתהליך הכניסה לעולם העישון בגילאי 12-24 בחברה היהודית

מגמות בהתנסות מספר פעמים בודדות

גיל הנעורים מהווה שער כניסה לעולם העישון לא רק בבחינת מוצרי העישון השונים, אלא בראש ובראשונה בהתנסות בחוויית העישון. אלו המוגדרים בקטגוריה "התנסיתי מספר פעמים" הינם אותם בני נוער וצעירים אשר התנסו פעמים ספורות במוצר עישון, ובשלב זה לא אימצו את ההרגל⁴.

בשנת 2019, שיעור בני הנוער והצעירים שהתנסו מספר פעמים בודדות נע בין 13.0% בקרב בני 15-17 ל-15.9% בקרב בני 22-24, ובקבוצת הגיל 12-14 לא נרשמה אפילו התנסות אחת.

נכון ל-2022, ארבע שנים מאוחר יותר, נפח שיעורי ההתנסות הבודדות ירד משמעותית בקרב כלל קבוצות הגיל ועומד על ממוצע של כ-9.4%. במקביל, קבוצת הגיל הצעירה 12-14, שלא הייתה בעבר במעגל המתנסים, הצטרפה אליו עם שיעור התנסות של 11.0%.

לוח 3: התפלגות קטגוריית "התנסיתי מספר פעמים" * בקרב בני 12-24, החברה היהודית, בהשוואה בין השנים 2019 ו-2022

שנה / קבוצת גיל	בני 12-14	בני 15-17	בני 18-19	בני 20-21	בני 22-24
2019	0.0%	13.0%	23.9%	16.4%	15.9%
2022	11.0%	8.9%	9.0%	7.9%	10.2%

* התנסיתי מספר פעמים - התנסות של עד 5 ניסיונות.

לכאורה, יכולה להיות כאן בשורה טובה, של צמצום אחוזי ההתנסות של בני הנוער והצעירים ודחיקה כלפי מעלה של גיל ואחוז ההצטרפות למעגל המעשנים. ואולם בפועל, הסיבה לצמצום בשיעור המתנסים בלבד נובעת, בין היתר, מהקלות הבלתי נסבלת שבהתנסות בסיגריה האלקטרונית לראשונה ובתגובה הקלה והמהירה של הגוף להתנסות הזו, וזאת בניגוד לסיגריית הבעירה, שדורשת התרגלות ארוכה עד להגעה להנאה מהשימוש במוצר, אם בכלל.

מחד, אלו שמנסים סיגריה אלקטרונית אינם צריכים להשקיע מאמץ בהתנסויות רבות במיוחד בכדי להפוך למעשנים, ומאידך המוצר עצמו מספק כמות רבה יותר של התנסויות לפני שניתן להבין שהתרחש מעבר מעישון של סיגריה בודדת להיקף עישון של חפיסת סיגריות שלמה במסגרת אותה סיגריה אלקטרונית בודדת. על כן, שיעורם של אלו שרק התנסו וטרם התרגלו לשימוש במוצר - נמוך יותר.

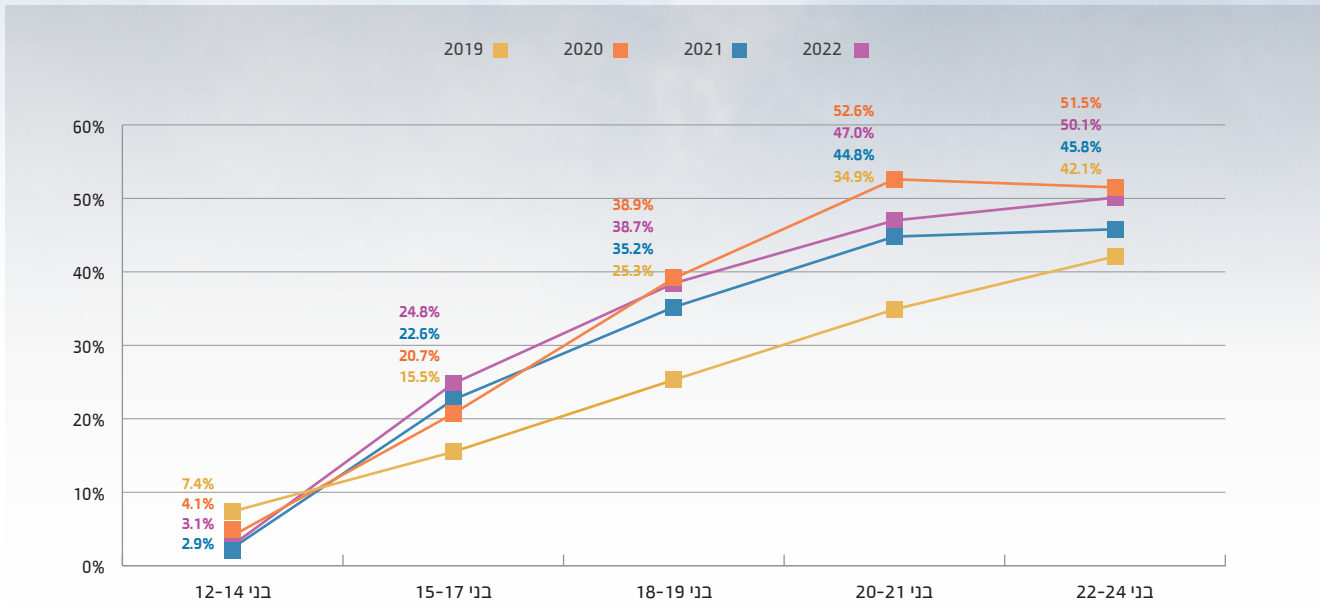
בכדי להשלים את התמונה המלאה, נדרש לבחון את המצב בנוגע לשיעורי העישון בפועל - יומי, שבועי ולעיתים רחוקות.

4 הסבר מקיף על תהליך ההתנסות עד לשימוש מתואר בספרו של ווסון [10].

שיעורי עישון בפועל - יומי, שבועי ולעיתים רחוקות

ממדי העישון בקבוצות הגיל של הצעירים הבגירים (גילאי 18 עד 24) זינקו משמעותית בין שנת 2019 לשנים שבאו אחריה, כאשר בקרב בני 18 עד 24 החלה חזרה חלקית במהלך 2021, שנבלמה ושינתה כיוון. הקפיצה המשמעותית התרחשה כתוצאה מכניסתה לישראל של JUUL, ובעקבותיה מותגי סיגריות אלקטרוניות נוספים, והרחבת דרכי ההפצה של הסיגריות האלקטרוניות מעבר לחנויות הייעודיות, גם לפיצוציות ולמרכולים [5]. אלה נמכרו במחיר זול עקב היעדר המס עליהן, מה שהאיץ את העלייה בשיעורי ההתנסות והעישון. (תרשים 14)

תרשים 14: אחוז המעשנים* בקרב בני 12-24 לפי קבוצות גיל, החברה היהודית, שנים 2019-2022

* קטגוריית המעשנים כוללת: עישון יומי, עישון שבועי ועישון לעיתים רחוקות.

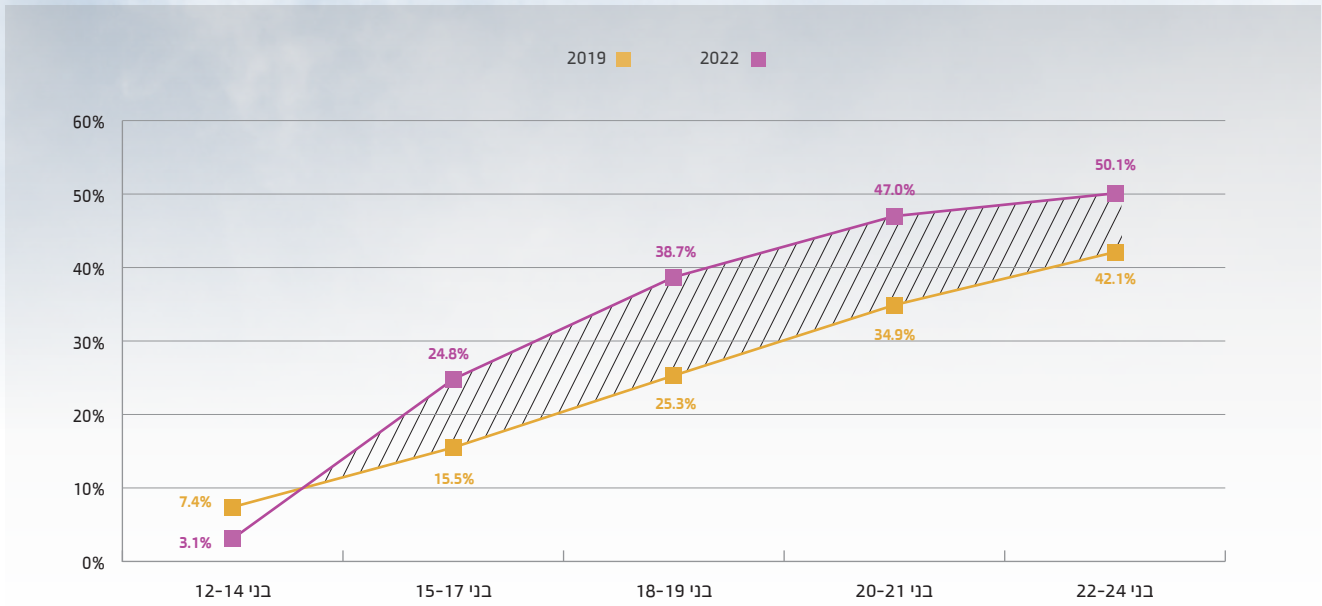
לוח 4: מקדם ההכפלה של שיעורי העישון בין קבוצות גיל, החברה היהודית, שנים 2019-2022

בין קבוצות גיל				
2022	2021	2020	2019	קבוצות גיל/שנה
8.0	7.8	5.0	2.1	בני 15 עד 17
1.6	1.6	1.9	1.6	בני 18 עד 19
1.2	1.3	1.4	1.4	בני 20 עד 21
1.1	1.0	1.0	1.2	בני 22 עד 24

בעוד שההתנסות הראשונית בעישון מתרחשת על פי רוב עד גיל 17, המעבר מהתנסות בעישון לעישון בפועל צומח בשיעורים אחידים במעבר בין המסגרות השונות מהתיכון לשירות הצבאי/לאומי, במהלך השירות ולאחריו. הדבר היה נכון עד ראשית 2019, ומשנת 2019 ואילך התמונה השתנתה ואף מתגברת בשנה האחרונה.

גיל התיכון הפך להיות המרכזי, לא רק להתנסות הראשונה ולהתנסויות במגוון מוצרי העישון, אלא גם להפיכתם של המתנסים למעשנים פעילים לשארית חייהם. חסם מסוים שמנע מהם עד ראשית 2019 מלהפוך למעשנים פעילים השתחרר בגילאים אלו. הקשת שניתן לראות בתרשים 15, שנוצרה בשיעורי המעשנים השנה (2022) ביחס לממצאי ראשית 2019 (השטח המקווקו), מעידה עד כמה בני הנוער הם המושפעים ביותר מהשינויים בשוק מוצרי העישון.

תרשים 15: אחוז המעשנים* בקרב בני 12-24 לפי קבוצות גיל, החברה היהודית, השוואה בין השנים 2019 ו-2022

* קטגוריית המעשנים כוללת: עישון יומי, עישון שבועי ועישון לעיתים רחוקות.

שינויים במאפייני ההתנסות והעישון בקרב בני נוער בגילאי 15-17 באוכלוסייה היהודית

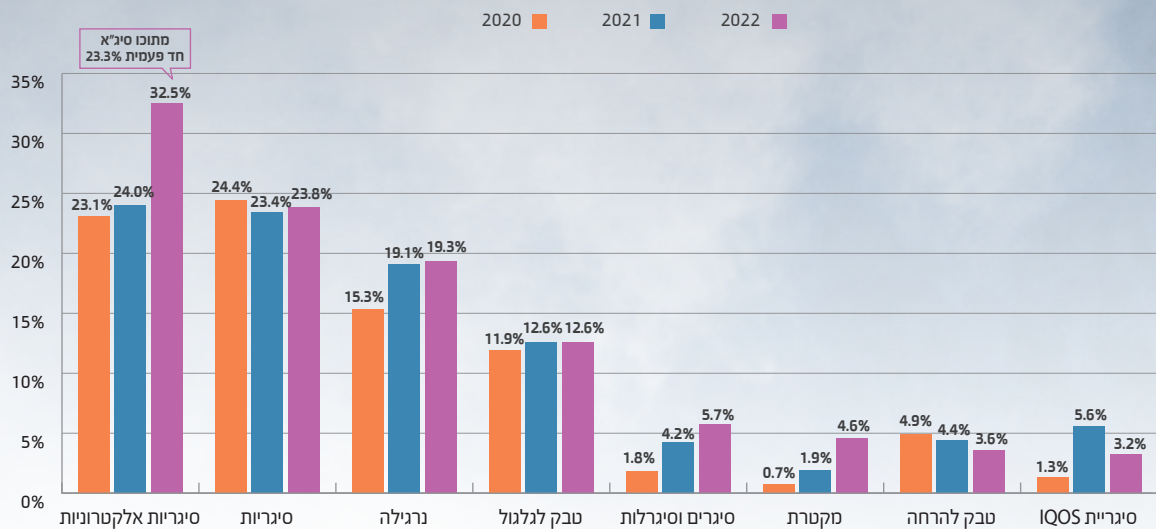
שיעורי העישון של בני נוער בגילאי 15-17 בחברה היהודית בשנת 2022 עומדים על 24.8%, אל מול שיעורים נמוכים יותר בשנים 2019, 2020 ו-2021 (22.6%, 20.7% ו-15.5% בהתאמה). בכך מגיעים שיעורי העישון בקרב בני נוער כיום לשיעור הגבוה פי 1.6 ביחס לשיעורים שנמדדו בשנת 2019, טרם מגפת הקורונה.

התנסות על פי מוצרי העישון

בהשוואה לשנה הקודמת, ניתן לראות כי חל זינוק משמעותי בשיעורי ההתנסות של בני נוער בסיגריות האלקטרוניות (32.5% ב-2022 אל מול 24.0% ב-2021), שפתחו פער בהיקפי ההתנסות בה אל מול יתר מוצרי העישון. מותגי הסיגריות האלקטרוניות החד-פעמיות ("וייפי", בשפת הנוער) שנכנסו לשיווק בארץ ברבעון הראשון של 2021, האיצו את שיעור ההתנסות בקרב הנוער במוצרי עישון מסוג סיגריות אלקטרוניות, שהיה גבוה אף קודם, ולראייה, כרבע מבני הנוער התנסו בשנה האחרונה בעישון סיגריה אלקטרונית חד-פעמית. (תרשים 16)

הסיגריות, הנרגילה והטבק לגלגול, מוצרי העישון הותיקים, שמרו על אחוזי התנסות דומים לאלו שנצפו בשנתיים הקודמות. לעומת זאת, הסיגרים והמקטרת, שני מוצרי עישון המיוחסים על פי רוב לקהל מבוגר, מראים עלייה בשיעורי ההתנסות בקרב הנוער, עם 5.7% התנסות בסיגרים וסיגרלות ב-2022 אל מול 1.8% ב-2020, ו-4.6% התנסות במקטרת במהלך 2022, אל מול 0.7% ב-2020. סיגריית IQOS מראה מגמה מעורבת, בה למרות העלייה בהתנסות שנצפתה בשנת 2021 (5.6%) נרשמה השנה ירידה חזרה לכיוון ממדי ההתנסות מ-2020 (3.2% ו-1.3% בהתאמה).

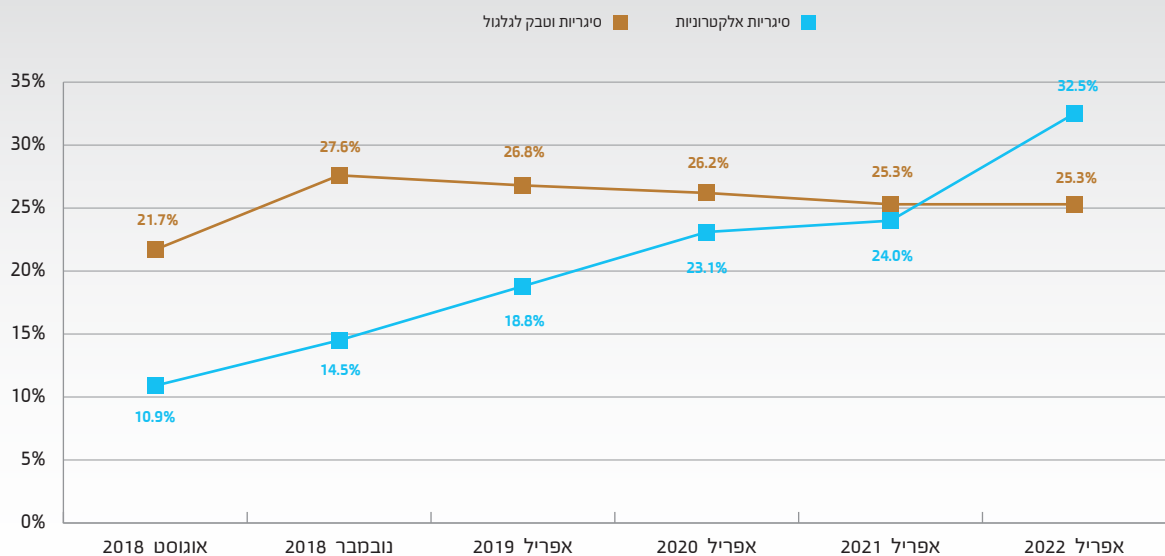
תרשים 16: התנסות במוצרי עישון בקרב בני 15-17, החברה היהודית, השוואה לאורך 3 שנים (2020-2022)

השוואה בין שיעורי ההתנסות במוצרי העישון הוותיקים, כדוגמת הסיגריות והטבק לגלגול, אל מול ההתנסות בסיגריות האלקטרוניות, מעלה כי שיעורי ההתנסות של בני נוער בגילאי 15-17 בסיגריות וטבק לגלגול (מוצרי בעירה ותיקים) החלו בירידה מתונה מנובמבר 2018 (27.6%) ועד לאפריל 2020 (26.2%), והתייצבו בשנתיים האחרונות על 25.3% (2021-2022). (תרשים 17)

לעומת זאת, שיעורי ההתנסות של בני נוער בגילאי 15-17 בסיגריות אלקטרוניות, שרשמו עלייה חדה מאוגוסט 2018 (10.9%) ועד אפריל 2020 (23.1%), אך מיתנו את עלייתם במהלך 2021 (24.0%), מזנקים בשנה האחרונה לשיעור התנסות של 32.5%, ובכך עוקפים את מוצרי הבעירה הוותיקים, משאירים אותם הרחק מאחור והופכים להיות מוצר ההתנסות המוביל בקרב בני הנוער, כשער כניסה לעולם העישון.

תרשים 17: התנסות בסיגריות וטבק לגלגול אל מול סיגריות אלקטרוניות, בני 15-17, החברה היהודית, שנים 2018-2022

אמנם בקרב בני ה-15-17 סיגריות הבעירה הן המוצר המוביל כמוצר התנסות ראשון, אך הפער בין הסיגריות והסיגריות האלקטרוניות כמוצר התנסות ראשון הצטמצם לאחוזים בודדים (34.8% ו-33.1%, בהתאמה), וכבר עתה הסיגריות האלקטרוניות עוקפות את סיגריות הבעירה במדד ההתנסות (32.5%, 23.8%, בהתאמה). הפער בין הסיגריות האלקטרוניות כמוצר מוביל בהתנסות בכלל אל מול סיגריות הבעירה כמוצר מוביל עישון ראשון, מעיד על כך שבני הנוער שבחרים להתנסות בסיגריה כמוצר ראשון נמשכים להתנסות גם בסיגריות האלקטרוניות.

צמיחת שיעורי ההתנסות בסיגריות אלקטרוניות התרחשה בשני גלים, הגל הראשון התרחש במהלך השנים 2018-2019, ובו עלה שיעור ההתנסות באופן חד (מ-10.9% באוגוסט 2018 ל-23.1% באפריל 2020, עלייה של יותר מפי 2 בתקופה של שנה וחצי), כתוצאה מהרחבת ההפצה והנגישות של הסיגריות האלקטרוניות הרב-פעמיות, ובראשן JUUL, מעבר לחנויות הייעודיות גם לפיצוציות ולמרכולים. יציאת JUUL מהשוק הישראלי, הסגרים ומגבלות המסחר שהתקיימו במהלך 2020 כתוצאה ממגפת הקורונה, קשיים בשילוח השוטף מצפון אמריקה לישראל, מגבלות הפרסום החדשות והמעבר לחפיסות אחידות - צירופם של כל אלה עצר את התפשטות המוצרים.

הגל השני, שראשיתו בתחילת 2021 והוא ממשיך עד ימינו, הביא אף הוא לגידול נוסף, של 37%, בשיעורי ההתנסות בסיגריה האלקטרונית (מ-24.0% באפריל 2021 ל-32.5% באפריל 2022), ומקורו בכניסתן לשוק של הסיגריות האלקטרוניות החד-פעמיות, אשר מרביתן מגיעות מהמזרח הרחוק. אלו מילאו את החלל שהותירו יצרני הסיגריות האלקטרוניות הרב-פעמיות (מערכות סגורות, קרי בעלות מחסניות מוכנות, או פודים, כדוגמת ה-JUUL), וכבשו את השוק תוך שימוש באותם ערוצי הפצה מורחבים בהם נעשה שימוש במקרה של JUUL.

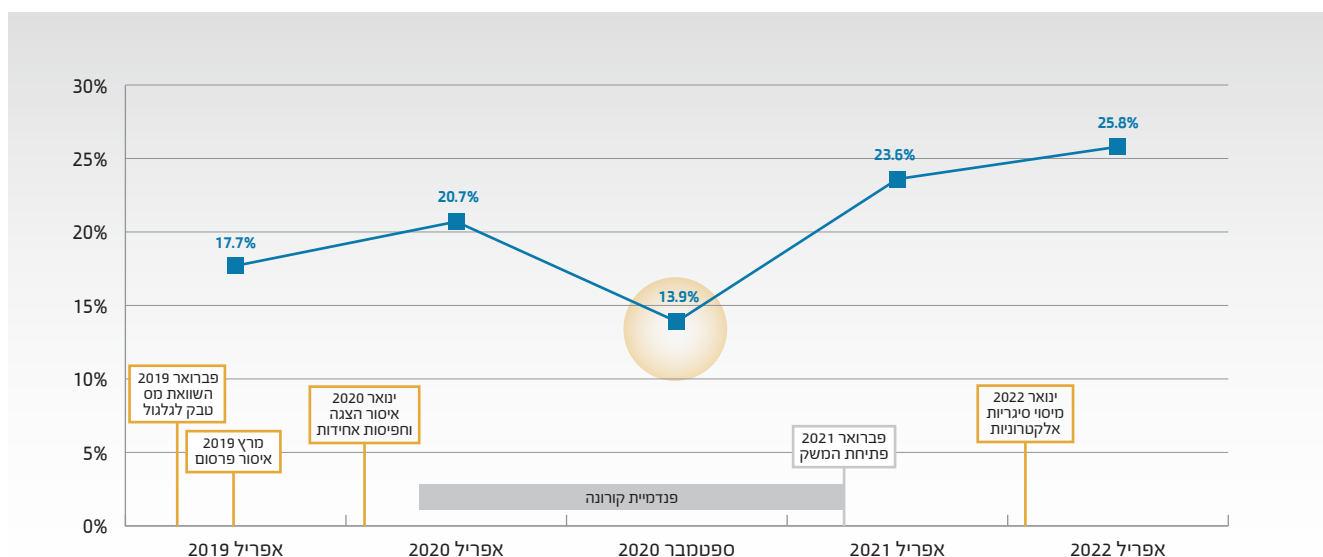
רוב רובן של הסיגריות האלקטרוניות החד-פעמיות הללו יוצרו על ידי יצרנים קטנים ויובאו על ידי שלל יבואנים, ללא פיקוח ואכיפה על יישום מגבלות הפרסום והשיווק כפי שקבע המחוקק, מה שיצר שוק פרוץ לחלוטין והביא לכרסום בהשפעת הרגולציה הקיימת, שרק החלה להוכיח את עצמה. כמו כן, היעדר מיסוי כלשהו על כלל קטגוריית הסיגריות האלקטרוניות איפשר מכירה של סיגריות אלקטרוניות רב וחד-פעמיות במחיר זול ואטרקטיבי מאוד לבני הנוער. התוצאה לא איחרה לבוא, בדמותה של עלייה בחשיפה ובהתנסות של בני הנוער, כפי שניתן לראות בתרשים 17.

שיעורי עישון בפועל

בארבע השנים האחרונות, מתקיימת מגמה עקבית של עלייה בשיעורי העישון בקרב בני נוער בגילאי 15-17, מ-17.7% בשנת 2019 ועד ל-25.8% ב-2022. בשנת 2020, במהלך מגפת הקורונה ושלושת הסגרים שהוטלו, נצפתה ירידה משמעותית בשיעורי העישון של בני הנוער (13.9%)⁵, אך עם פתיחת המשק וחזרת מוסדות החינוך לפעילות, כמו גם כניסת מוצר עישון חדש לשוק בדמותן של הסיגריות האלקטרוניות החד-פעמיות, חזרו שיעורי העישון של בני הנוער למגמת העלייה, וביתר שאת (23.6% ו-25.8%, בהתאמה).

תרשים 18: שיעורי השימוש בפועל במוצרי טבק ועישון בחודש האחרון*

בני 15-17, החברה היהודית, שנים 2019-2022

* עישון בחודש האחרון של מוצר טבק ועישון אחד לפחות.

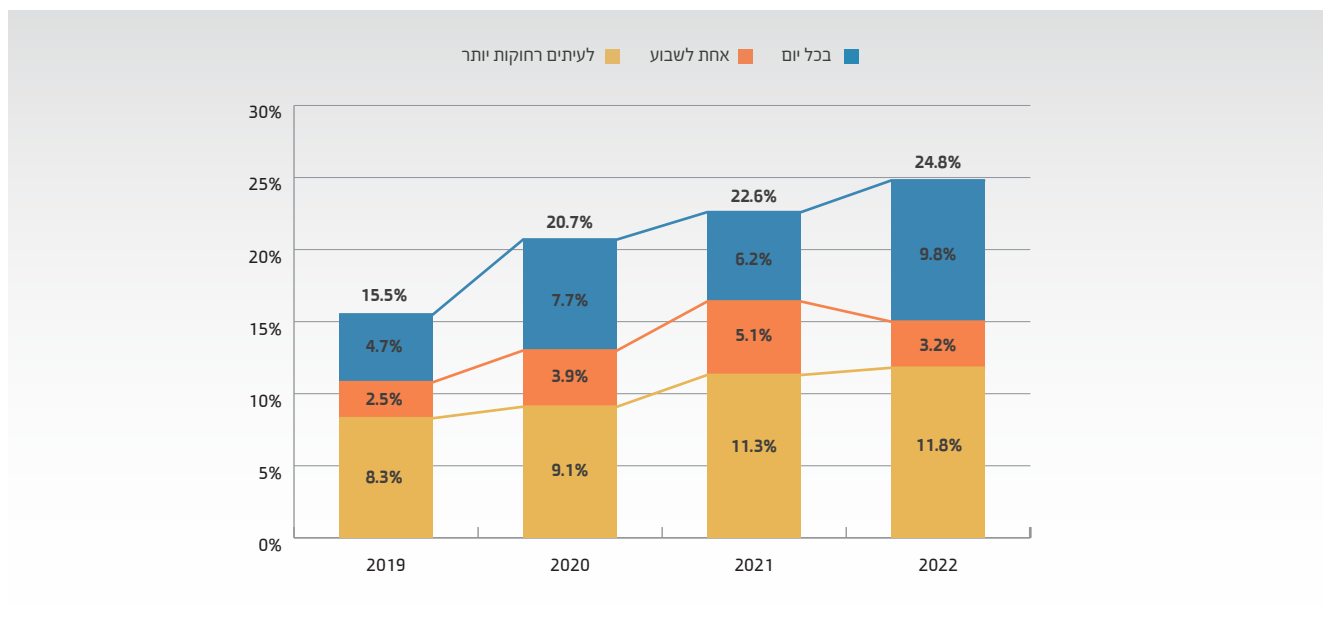
5 להסבר מפורט על מגמות העישון בתקופת מגפת הקורונה, ראו דוח המיזם למיגור העישון לשנת 2021 [2].

המפתח למדידת עומק תופעת העישון בקרב מבוגרים ובני נוער וצעירים זהה, וכולל 3 תדירויות עישון - עישון בכל יום, עישון אחת לשבוע ועישון לעיתים רחוקות יותר. יחד עם זאת, מכיוון שגיל ההתבגרות מהווה את תקופת ההתנסות וגיבוש הרגלי העישון, ניתן להסתכל על שלוש התדירויות כשלבים בהתפתחות עומק העישון - מהתנסות ועד להתמכרות והצטרפות למעגל העישון.⁶ לפיכך במהלך תקופה זו, תדירויות העישון "אחת לשבוע" ו"לעיתים רחוקות יותר" הן דינמיות, ובהחלט ייתכן מעבר ביניהן כמו גם מעבר אל העישון היומי או הפסקה מוחלטת. להבדיל, תדירות עישון יומית מסמנת את סוף תהליך הכניסה למעגל העישון.⁷

שיעור המעשנים לעיתים רחוקות בקרב בני 15-17 נמצא במגמת עלייה רציפה, מ-8.3% בשנת 2019 ל-11.8% ב-2022, במקביל לירידה בשיעורי ה"התנסות מספר פעמים", כפי שצוין לעיל (מ-13% באפריל 2019 ל-8.9% כיום). תדירות העישון "אחת לשבוע" הינה המצומצמת מבין שלוש התדירויות, וכוללת אחוזים בודדים (2.5% בשנת 2019 ו-3.2% ב-2022).

שיעור העישון היומי בקרב בני 15-17 יותר מהכפיל את עצמו בארבעת השנים האחרונות, מ-4.7% בשנת 2019 ל-9.8% מעשנים יומיים ב-2022. נתון זה מראה ללא כחל ושרק ששיעור בני הנוער שהשלימו את תהליך הכניסה לעולם העישון עד לעישון יומי היה גדול יותר ומהיר יותר בין השנים 2019 ל-2022, דבר שהביא לגידול בשיעור המעשנים היומיים בקרב גילאי 15-17.

תרשים 19: התפלגות שיעורי המעשנים היומיים, השבועיים ולעיתים רחוקות, בני 15-17, החברה היהודית, שנים 2019-2022

6 או שלבים באובדן האוטונומיה להחליט מצד הנערה/ה [9].

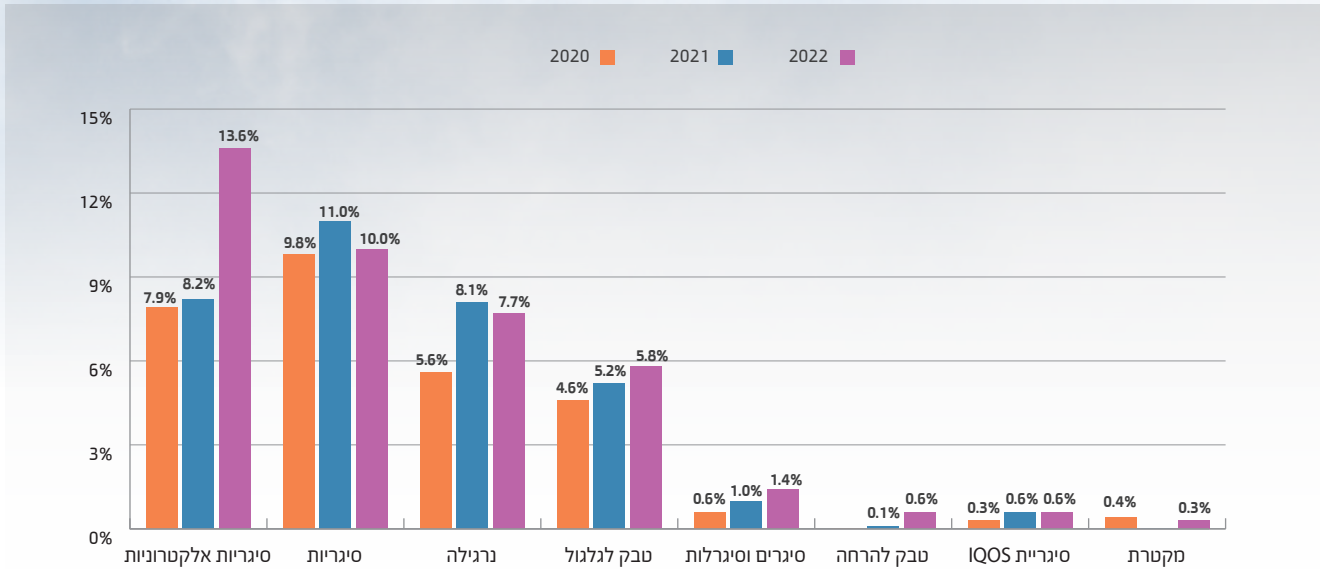
7 ולכך ראו תרשים 9 במאמרם של כסלו וכסלו [6].

תמהיל מוצרי העישון בשימוש בחודש האחרון

הובלתן של הסיגריות האלקטרוניות נמשכת מעבר לשלב ההתנסות ועוברת גם אל מדד תמהיל מוצרי העישון בחודש האחרון. השנה לראשונה, הסיגריה האלקטרונית תופסת בקרב בני 15-17 את המקום הראשון (13.6%) ומשאירה מאחוריה הן את הסיגריות (10.0%) והן את הנרגילה (7.7%).

תרשים 20: התפלגות העישון בחודש האחרון לפי מוצר העישון, בני 15-17, החברה היהודית, שנים 2020-2022

כאן אנו עדים לתוצאה בנקודת הגמר: כיצד, בסופו של דבר, העלייה במדדי ההתנסות הראשונה ובכלל, כמו גם העלייה בשיעורי העישון, הביאו לעלייה בשיעורי העישון גם במוצרי הנישה, כדוגמת סיגרים וטבק להרחה, במקביל לצמיחה המטאורית בשיעורי העישון בפועל של הסיגריות האלקטרוניות. צמיחה זו נובעת מקלות ההתרגלות לשימוש במוצר, הגידול בנגישות בעקבות ההפצה של המוצר מעבר לחנויות הייעודיות אל המרכולים והפיצוציות, המחיר הזול עקב היעדר המס והמגוון הרחב של סיגריות רב-חד-פעמיות שמופץ בארץ תחת אינסוף שמות מותגים על ידי אינספור יבואנים.

לסיכום פרק זה

ממצאי שנת 2022 מראים בבירור כי כניסת הסיגריות האלקטרוניות לסוגיהן לישראל לא רק שמשכה בני נוער להתנסות בעישון, אלא גרמה לשלוש תופעות נוספות. האחת היא נרמול מחדש של תופעת העישון, שהחלה לדעוך כאשר התבססה על הסיגריות, אך חזרה למרכז השיח עם מוצר חדשני ואטרקטיבי לעולם הנוער והצעירים. השנייה היא הרחבת מעגל מוצרי העישון להתנסות, המאפשר חיפוש בין מגוון חלופות עד למציאת המוצר המועדף, או בחירה בשימוש במספר מוצרים במקביל. התופעה השלישית, והחמורה מכולן, היא קיצור תהליך המעבר משלבי ההתנסות אל העישון היומי, החורצת את עתידם של בני הנוער להתמכרות לניקוטין, על כל המשתמע מכך.

השפעת הרגולציה על תופעת העישון בקר בני נוער

הערה: פרק זה בוחן את השפעת הרגולציה על בסיס נתוני החברה היהודית. לניתוח השפעות הרגולציה על בני נוער וצעירים בחברה הערבית, ניתן לקרוא בדוח חברת "נאס" על מאפייני העישון בקרב בני נוער וצעירים בחברה זו [1].

בעוד שהמדד להצלחת המאבק בעישון בקרב מבוגרים הוא ירידה בשיעורי העישון, המבוסס בעיקרו על גמילה מעישון, המדד לשינוי המיוחל בקרב בני נוער וצעירים הינו מניעת התחלות עישון, באמצעות צעדים לצמצום חשיפה והתנסות במוצרי עישון.

בין צעדי הרגולציה שנכנסו לתוקף בחמש השנים האחרונות ונועדו לסייע בצמצום החשיפה וההתנסות במוצרי עישון, ניתן למנות את:

- 1. צמצום החשיפה** - איסור פרסום מוצרי עישון, למעט החרגת העיתונות המודפסת; חובת חפיסות אחידות ואזהרות מוגדלות על כלל מוצרי העישון, לרבות סיגריות אלקטרוניות; איסור הצגת מוצרי עישון למכירה; צירוף הסיגריות האלקטרוניות לאיסור העישון במרחבים ציבוריים והרחבת המרחבים הציבוריים האסורים לעישון [8].
- 2. מניעת התנסות** - צירוף הסיגריות האלקטרוניות לרשימת מוצרי העישון האסורים למכירה לקטינים; הגבלת ריכוז הניקוטין בסיגריות האלקטרוניות ל-2 מיליגרם למיליטר; מיסוי על סיגריית IQOS בדומה למס על סיגריות, השוואת המס על הטבק לגלגול למס על הסיגריות, ובשלהי 2021 כניסת המס על סיגריות אלקטרוניות (נכון לסגירת דוח זה, עדיין מתקיימים דיונים על גובה המס) [8].

איסור פרסום מוצרי עישון

החל ממרץ 2019, נכנס לתוקפו עדכון לחוק איסור פרסומת והגבלת השיווק של מוצרי טבק ועישון, התשמ"ג-1983, במסגרתו הוטל איסור גורף על פרסום מוצרי טבק ועישון, למעט החרגתה של העיתונות המודפסת [8]. החוק אמנם נכנס לתוקף, אך לא נקבעו בו מנגנוני פיקוח ואכיפה, ובמציאות ניתן לראות את המשך הפרסום במגוון ערוצים.

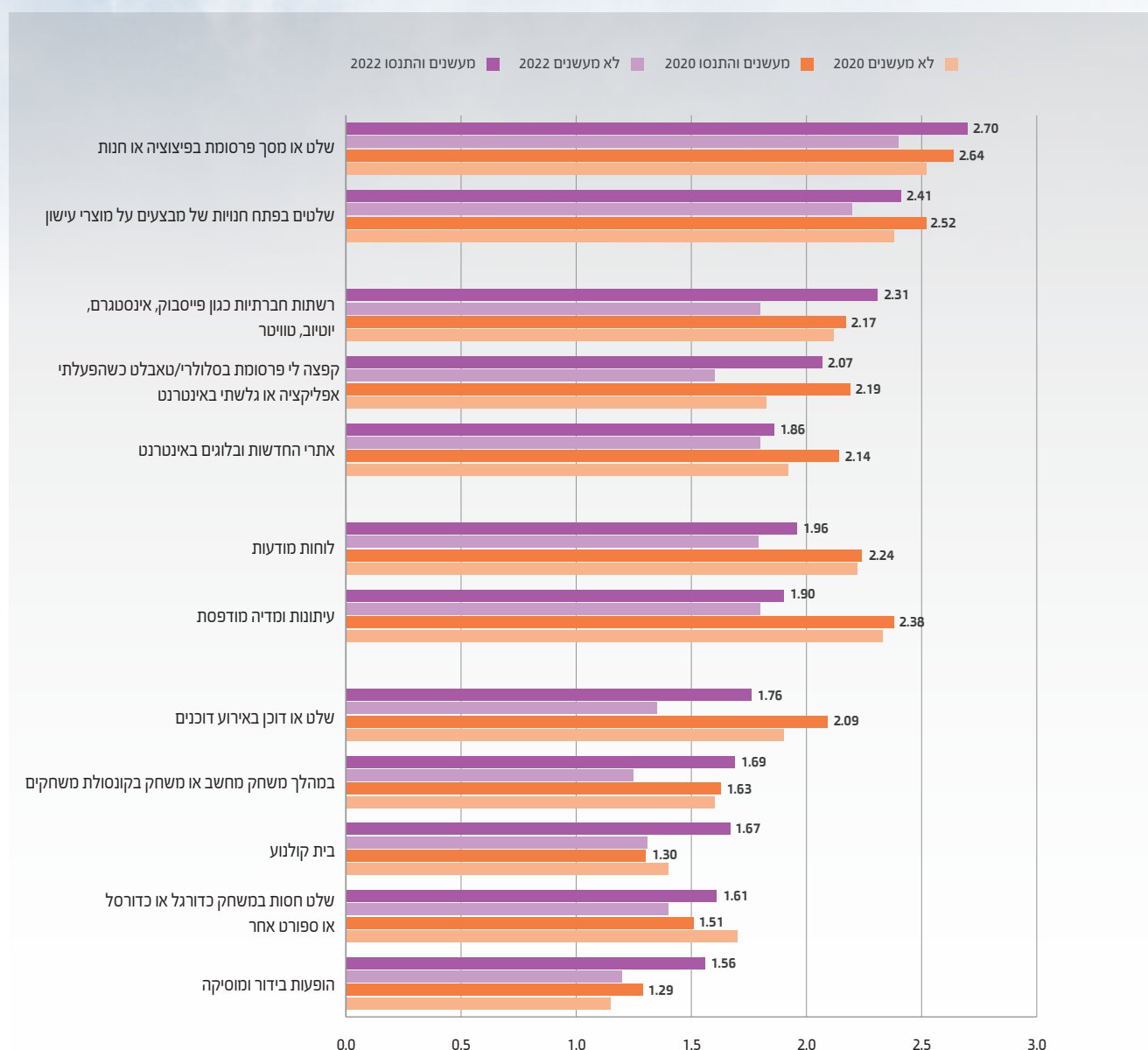
בבחינת מידת החשיפה של בני 12 עד 17 לפרסומות למוצרי עישון במגוון הערוצים, ניתן לראות כי **נקודות המכירה והרשתות החברתיות מובילות כערוצי חשיפה לפרסום ושיווק של מוצרי העישון**, ואחריהן הפרסום בלוחות המודעות ובעיתונות המודפסת. נקודות חשיפה חד-פעמיות, כדוגמת דוכנים, סרטים ומופעי בידור וספורט, מופיעים בתדירות הנמוכה ביותר. (תרשים 21)

השוואה בין מידת חשיפת בני נוער לפרסומות למוצרי עישון בין השנים 2020 ל-2022, מצביעה על:

- ערוצי פרסום בהם חלה ירידה במידת החשיפה - שילוט בפתח חנויות, פרסומות באתרי חדשות ובלוגים באינטרנט, פרסום בלוחות מודעות, בעיתונות המודפסת ודוכני קידום מכירות.
- ערוצי פרסום בהם חלה עלייה במידת החשיפה - לנקודות המכירה שהובילו גם בעבר כערוץ לחשיפה גבוהה מצטרפות כעת הרשתות החברתיות, ונרשמת עלייה במידת החשיפה בשני ערוצים אלה ביחס לשנים עברו. בערוצי הפרסום החד-פעמיים ישנה עלייה בחשיפה לפרסום במשחקי מחשב, בסרטי קולנוע ובהופעות בידור ומוזיקה.

תרשים 21: תדירות החשיפה לפרסומות למוצרי עישון בחודש האחרון, בני 17-12, החברה היהודית, השוואה בין השנים 2020 ל-2022

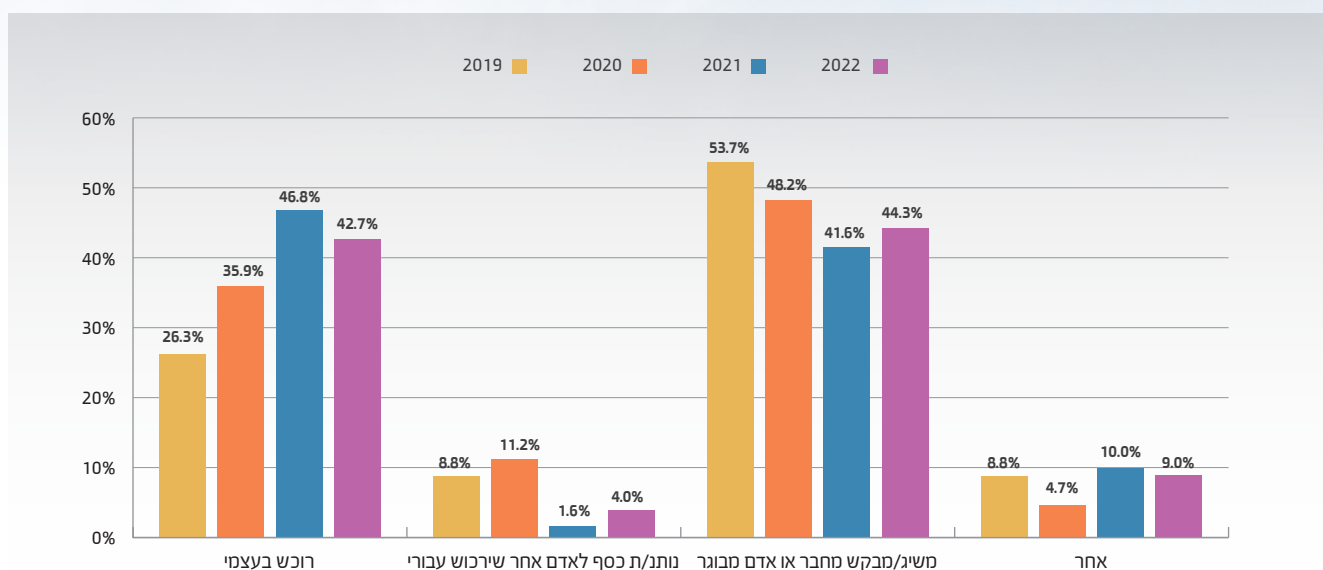
פרסום בנקודות המכירה מתגלה כנקודת תורפה עיקרית, הן בשל היקף הפריסה הגבוה של נקודות המכירה והן בשל הנגישות היומיומית של בני הנוער והצעירים. העובדה שנקודות המכירה מובילות בתדירות החשיפה לפרסום מוצרי טבק ועישון, מעידה על היעדר מנגנוני פיקוח אשר ידאגו ליישום החוק בשטח, בין אם על ידי פקחי משרד הבריאות, פקחי רישוי עסקים, הפיקוח העירוני או המשטרה⁸.

8 ראו גם התייחסות אצל בר-זאב ואחרים [4].

קיימות שתי דרכים עיקריות לרכישה ו/או השגת מוצרי עישון על ידי בני נוער. בשנת 2022 כמחצית מבני הנוער רכשו מוצרי עישון (46.7%) - 42.7% מבני הנוער רכשו אותם בעצמם ו-4.0% נתנו כסף לאדם אחר שירכוש אותם עבורם. הדרך השנייה הינה באמצעות מה שמוגדר כ"רכישה חברתית", הווה אומר בקשה מחבר או אדם מעשן (44.3%).

על אף האיסור הקיים בחוק בנוגע למכירת מוצרי עישון לקטינים, ניתן לראות כי חל גידול של כ-60% בשיעור בני הנוער הרוכשים בעצמם את המוצרים, מ-26.3% בשנת 2019 ל-42.7% בשנת 2022. היעדר מנגנוני פיקוח ואי מתן קנסות ברמת נקודות המכירה הביא להתדרדרות זו בשטח.

תרשים 22: שינויים באופן הרכישה ודרכים להשגת מוצרי עישון על ידי בני נוער, בני 17-15, החברה היהודית, שנים 2020-2022

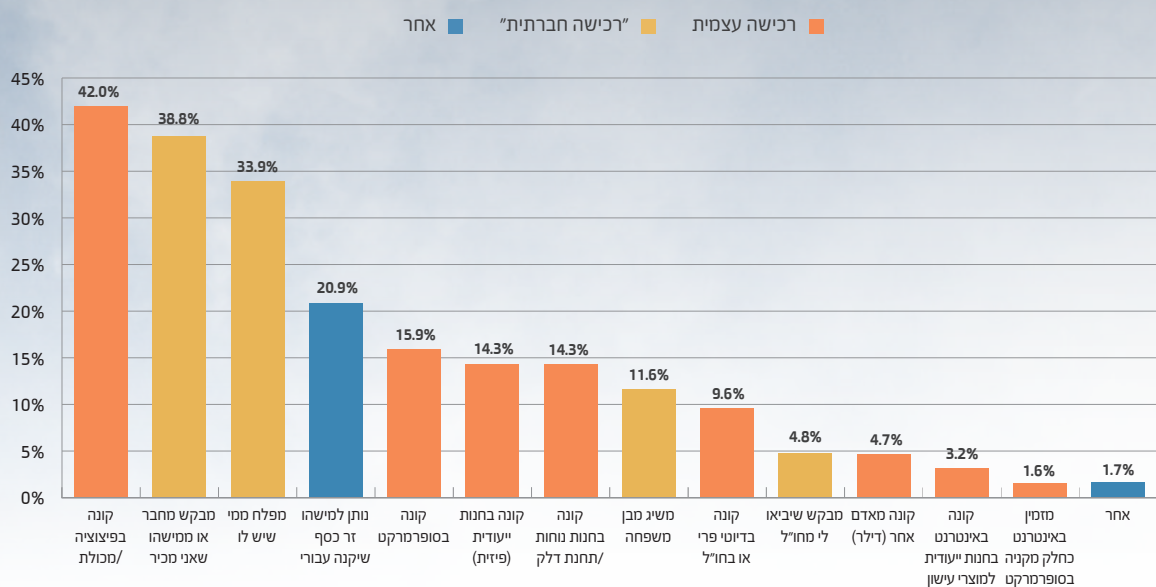
בשנת 2022, הפיצויה והמכולת ממשיכות לשמש כמקום העיקרי בהם בני הנוער רוכשים את מוצרי העישון שלהם (42%). בפער גדול מדורגים הסופרמרקטים (15.9%), החנות הייעודית - פיזית (14.3%) וחנות הנוחות בתחנת הדלק (14.3%), באחוזים דומים (תרשים 23).

ממצאים אלו מעידים על מכירה לא מבוקרת של מוצרי עישון לבני הנוער על ידי הפיצויות, הסופרמרקטים, החנויות הייעודיות למוצרי עישון וחנויות הנוחות, וזאת בניגוד לחוק. הפריסה הרחבה של נקודות מכירה אלו, יחד עם היעדר מנגנוני פיקוח ואכיפה, הביאו לעלייה בשיעורי העישון בקרב בני הנוער.

בשנה האחרונה, נוספה תופעה חדשה והיא בני נוער "דילרים", שרוכשים כמות קטנה של סיגריות אלקטרוניות ומציעים אותן למכירה בקרב המעגל הקרוב להם. פעילות זו נעשית ללא כל פיקוח ומגבירה את הנגשת מוצרים אלו לבני נוער מתחת לגיל 18 בסביבתם הטבעית. חשוב לציין שמכירה זו נעשית באמצעות קטינים, לקטינים, לעיתים בין כותלי בתי הספר, וכל זאת באין מפריע.

תרשים 23: כריסת המקומות והדרכים לרכישה והשגת מוצרי עישון על ידי בני נוער,

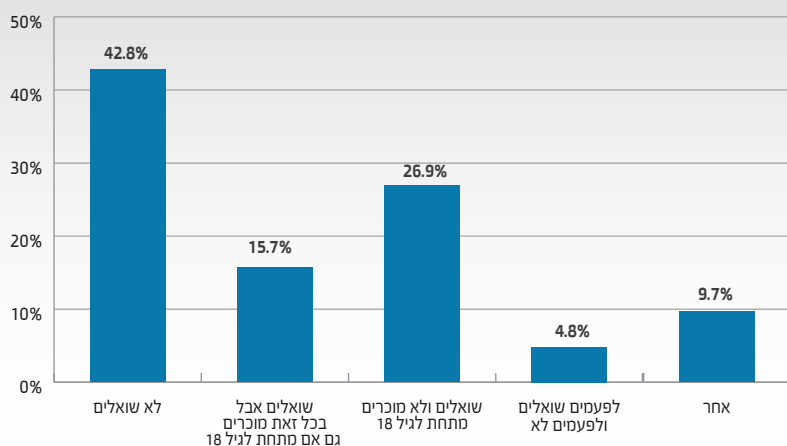
בני 15-17, החברה היהודית, שנת 2022

החוק אמנם אוסר על מכירת מוצרי טבק ועישון לקטינים, אך אינו מחייב את המוכר לדרוש הצגת תעודה מזהה במעמד המכירה. אי לכך, שני שליש מבני הנוער בגילאי 15-17 לא נתקלו בחסם כלשהו במעמד הרכישה: 42.8% מהם לא נשאלו לגילם ו-15.7% נשאלו לגילם, ובכל זאת מכרו להם את מוצר העישון, על אף היותם קטינים. רק כרבע מבני הנוער (26.9%) שניסו לרכוש מוצר עישון נשאלו לגילם או התבקשו להציג תעודה מזהה, וסורבו ברגע שהתגלה שהינם קטינים.

תרשים 24: תשובה לשאלה "בפעמים שקנית מוצר עישון במקום פיזי, האם שאלו אותך לגילך

או ביקשו לראות תעודת זהות?", בני 15-17, החברה היהודית, שנת 2022

בעיית היעדר האכיפה בנקודות המכירה ביחס לאיסור מכירה לקטינים אינה שונה בחברה היהודית והערבית. יחד עם זאת, עומק הבעיה מחריף בחברה הערבית, בה כ-85% מבני הנוער בגילאי 13-17 לא נתקלו בחסם כלשהו במעמד הרכישה. 43% מהם לא נשאלו לגילם, ו-42% נשאלו לגילם, ובכל זאת מכרו להם את מוצר העישון, על אף היותם קטינים.

צעדי רגולציה ללא אכיפתם אינם מבטיחים יישום ושינוי במציאות, והראייה לכך היא השיעור הגבוה של בני הנוער הרוכשים בעצמם את מוצרי העישון, חרף האיסור הקבוע בחוק. איסור המכירה, כמו גם איסור הפרסום ואיסור ההצגה של מוצרי העישון למכירה בחנויות, דורשים אכיפה לשם וידוא יישום החוק, וכל עוד לא יתבצעו מהלכי פיקוח ואכיפה בנושאים אלו, לא צפויה להיראות ירידה בשיעורי התחלות העישון בקרב בני הנוער והצעירים.

9 להסבר מוקף על סוגיית האכיפה בחברה הערבית, ראה דוח חברת "נאס" [1].

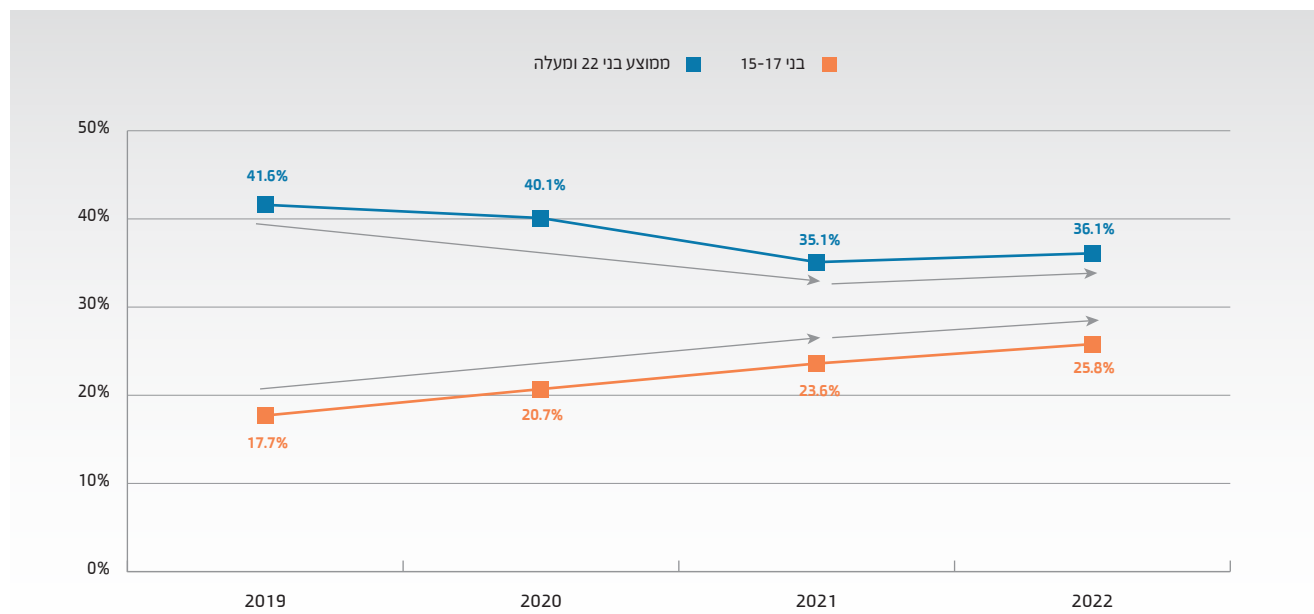
כפועל יוצא של שלל היבטים שנסקרו בדוח זה, עולה שהשימוש בסיגריות הבעירה נמצא בירידה. שיעורי השימוש בהן יורדים הן כמוצר ראשון להתנסות בקרב בני הנוער והצעירים, והן בשימוש בקרב האוכלוסייה הבוגרת. השימוש בנרגילה נותר יציב, כאשר היא מהווה את מוצר העישון המוביל בקרב צעירים ונוער בחברה הערבית, וכן מוצר משמעותי בחברה היהודית - אך במקרה זה רק כשער כניסה שממנו עובר הנוער בחברה היהודית למוצרים אחרים, שמותאמים יותר לעישון יומיומי.

הסיגריות האלקטרוניות פוגעות במאמצי המאבק בעישון, הן בחזית בני הנוער והצעירים והן בחזית המבוגרים.

- **בקרב הצעירים עד גיל 24, ובמיוחד בני הנוער בגילאי 17-15, נרשמה עלייה רציפה בשיעורי העישון בארבע השנים האחרונות.** הן הסיגריות האלקטרוניות הרב-פעמיות מסוג JUUL ודומיהן והן הסיגריות האלקטרוניות החד-פעמיות מהוות עבורם שער כניסה לעולם העישון, בשל הקלות והמהירות שהן מציעות בתהליך הכניסה לעולם העישון. הסיגריה האלקטרונית שינתה את כללי המשחק: בעוד שעד להופעתה נדרשה התרגלות מורכבת לעישון סיגריות בעירה, קלות ההתרגלות לעישון סיגריה אלקטרונית קיצרה את שלב ההתנסות והמעבר להתמכרות, עד כדי כך שעתה שיעורי העישון בגילאי 17-15, יותר מבעבר, מתקרבים לשיעורי העישון בקרב המבוגרים (ראה תרשים 25).
- **בקרב בני 22 ומעלה החלה מסתמנת בשנים 2019-2021 ירידה בשיעורי העישון כתוצאה מהשפעת צעדי הרגולציה החדשים שנכנסו לתוקף בתקופה זו, אך היא נעצרה בשנה האחרונה.** סיבה מרכזית לכך היא ההשפעה של כניסתן אל השוק של הסיגריות האלקטרוניות על מבוגרים, אשר צמצמו את היקפי הגמילה מעישון. כפועל יוצא מכך, במקום לעמוד בפני צומת T אשר מחזקת את הבחירה להפסיק לעשן ולהיגמל, המעשנים המבוגרים נשארים במעגל העישון באמצעות מגוון מוצרי העישון ובראשן הסיגריות האלקטרוניות (ראה תרשימים 1, 3, 25).

תרשים 25: מגמות בשיעורי השימוש בפועל במוצרי טבק ועישון* בחודש האחרון,

בני 15-17 וממוצע בני 22 ומעלה, החברה היהודית, שנים 2019-2022

* עישון בחודש האחרון של מוצר טבק ועישון אחד לפחות.

- [1] גנטוס נ, א. חי ונ. חדאד חאג' יחיא. 2022. דוח חברת נאס - נאס למחקר וייעוץ, מאפייני תופעת העישון בקרב בני נוער וצעירים מהחברה הערבית, נאס - נאס לייעוץ ומחקר חברתי וכלכלי בע"מ.
- [2] כסלו ש, מ. כסלו, 2021. עישון בישראל 2021: מאפייני העישון בקרב בני נוער, צעירים ומבוגרים באוכלוסייה היהודית. קיבוץ אילון: המיזם הרב-מגזרי למיגור העישון.
- [3] משרד הבריאות, 2021. דו"ח שר הבריאות על העישון בישראל 2020. ירושלים: משרד הבריאות.
- [4] Bar-Zeev, Y., Carla J. Berg, L. C. Abrams, M. Rodnay, D. Elbaz, A. Khayat, and H. Levine. 2021. "Assessment of IQOS Marketing Strategies at Points-of-Sale in Israel at a Time of Regulatory Transition". *Nicotine & Tobacco Research* 24 (1): 100–108. <https://doi.org/10.1093/ntr/ntab142>.
- [5] Elbaz, Daniel, Yael Bar Zeev, Carla J. Berg, Lorien C. Abrams, and Hagai Levine. 2021. "Proximity of IQOS and JUUL Points of Sale to Schools in Israel: A Geospatial Analysis." *Tobacco Control*, November, tobaccocontrol-2021-056718. <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2021-056718>.
- [6] Kislev, M. M., and S. Kislev. 2020. "The Market Trajectory of a Radically New Product: E-Cigarettes". *IJMS* 12 (4): 63–92. <https://doi.org/10.5539/ijms.v12n4p63>.
- [7] Pierce, J. P., R. Chen, S. Kealey, E. C. Leas, M. M. White, M. D. Stone, S. B. McMenamin, D. R. Trinidad, D. R. Strong, T. Benmarhnia, and K. Messer. "Incidence of Cigarette Smoking Relapse among Individuals Who Switched to E-Cigarettes or Other Tobacco Products". *JAMA Network Open* 4 (10): e2128810–10. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2021.28810>.
- [8] Rosen, L., S. Kislev, Y. Bar-Zeev, and H. Levine. 2020. "Historic Tobacco Legislation in Israel: A Moment to Celebrate". *Israel Journal of Health Policy Research* 9 (1): 22. <https://doi.org/10.1186/s13584-020-00384-3>.
- [9] Soteriades, E. S., G. Spanoudis, M. A. Talias, C. W. Warren, and J. R. DiFranza. 2010. "Children's Loss of Autonomy over Smoking: The Global Youth Tobacco Survey". *Tobacco Control* 20 (3): 201–206. <https://doi.org/10.1136/tc.2010.036848>.
- [10] Wasson, C. R.. 1974. *Dynamic competitive strategy & product life cycles*. St. Charles Ill: Challenge Books.

QUIT

המיזם למיגור העישון

SMOKE FREE ISRAEL بلا تدخين

עישון בישראל 2022 מאפייני העישון בקרב בני נוער, צעירים ומבוגרים

המיזם הרב-מגזרי למיגור העישון, (ע"ר) 580634947 | קיבוץ אילון, דואר נע גליל מערבי, 22845
לפרטים: 03-96-95-880 | info@smokefree.org.il | www.smokefree.org.il